

Rotterdams Nederlands in het hbo

Een onderzoeksverslag over Nederlands/taalvaardigheid
in het hbo in de regio Rijnmond/Drechtsteden

Wergroep Informatie- en docentenuitwisseling
juni 2018

Aansluiting
Voortgezet Onderwijs -
Rotterdamse Hogescholen

Rotterdams Nederlands in het hbo

Een onderzoeksverslag over Nederlands/communicatie
in de propedeuse van Rotterdamse hbo-opleidingen

Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling
juni 2018

Colofon

Auteurs   Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling:
                      Marieke Cornelisse (onderwijskundig adviseur - Hogeschool
                      Rotterdam)
                      Sylvia Lansbergen (docent Nederlands - Sg Spieringshoek),
                      Ed van Ree (oud-docent Nederlands - Havo/vwo voor Muziek
                      en Dans) en Ellis Wertenbroek (projectleider Vakinhoudelijke
                      aansluiting Nederlands/communicatie - Hogeschool Rotterdam)

Binnen samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere
aansluiting vo-hbo' (www.aansluiting-voho010.nl).

Voor digitale publicatie van Rotterdams Nederlands in het hbo:
zie website samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting'
bij Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie onder 'Materialen en
instrumenten'.

Voor contact n.a.v. deze publicatie: Samenwerkingvo-hbo@hr.nl.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9
1.1 Leeswijzer	9
1.2 Aanleiding	10
1.3 Taalvaardigheid: voorwaarde voor studiesucces	11
1.4 Aanleiding Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling	12
2. Aanbevelingen voor het versoepelen van de aansluiting Nederlands/communicatie vo-hbo	15
2.1 Formulering visie aansluiting vo-hbo Nederlands/communicatie	16
2.2 Structurele informatie- en docentenuitwisseling in de regio	16
2.3 Binnen instituut verantwoordelijkheden taalbeleid leggen	17
2.4 Facilitering	18
3. Uitkomsten	21
3.1 Docenten en andere betrokkenen	21
3.1.1 Inleiding	21
3.1.2 Uitkomsten	22
3.1.3 Conclusies en aanbevelingen	23
3.2 Taalbeleid/leerlijnen en aansluiting op het toeleverend onderwijs	24
3.2.1 Inleiding	24
3.2.2 Uitkomsten	26
3.2.3 Conclusies en aanbevelingen	27
3.3 Nederlands/taalvaardigheid in de studiekeuzecheck (SKC)	29
3.3.1 Inleiding	29
3.3.2 Uitkomsten	30
3.3.3 Conclusies en aanbevelingen	30
3.4 Taalttest bij de start van de opleiding	31
3.4.1 Inleiding	31
3.4.2 Uitkomsten	32
3.4.3 Conclusies en aanbevelingen	33
3.5 Mogelijkheden voor extra taalondersteuning	34
3.5.1 Inleiding	34
3.5.2 Uitkomsten	36
3.5.3 Conclusies en aanbevelingen	36
3.6 Nederlands/communicatie/taalvaardigheid in curriculum propedeuse	38
3.6.1 Inleiding	38
3.6.2 Uitkomsten	39
3.6.3 Conclusies en aanbevelingen	41

3.7 Informatie- en docentenuitwisseling	43
3.7.1 Inleiding	43
3.7.2 Uitkomsten	44
3.7.3 Conclusies en aanbevelingen	45
Bronvermelding	49
Bijlage 1: Overzicht betrokken vo-scholen en hbo-instellingen bij samenwerkingsverband ‘Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo’	53
Bijlage 2: Hbo-vragenlijst	55

1. Inleiding

Onder Rotterdamse hbo-instellingen en scholen voor het voortgezet onderwijs is een vragenlijst uitgezet met vragen over de stand van zaken en behoeftes met betrekking tot Nederlands/communicatie. Dit verslag bevat de uitkomsten van het onderzoek in het hbo, met het accent op de propedeuse. In Rotterdams Nederlands in het vo (Cornelisse e.a., 2018), het onderzoeksverslag over Nederlands in de havo-bovenbouw in de regio Rijnmond/Drechtsteden, zijn de uitkomsten van het onderzoek onder vo-scholen beschreven (https://aansluiting-voho010.nl/images/download/download_file_5a8c1f8a136aa.pdf). De twee verslagen kunnen apart van elkaar gelezen worden. Maar voor een breed beeld en in het kader van een goede aansluiting tussen vo en hbo bevelen we aan ze beide te bekijken.

1.1 Leeswijzer

Dit verslag is bedoeld voor allen die direct of indirect betrokken zijn bij Nederlands/communicatie in het hbo en het vak Nederlands in het vo. Maar het is ook geschreven voor hen die geïnteresseerd zijn in een doorlopende leerlijn in brede zin en die samen met betrokkenen uit het hbo en vo willen werken aan een betere aansluiting tussen het voortgezet onderwijs en hoger beroepsonderwijs in de regio Rijnmond/Drechtsteden (vanaf nu onze regio).

In hoofdstuk 2 worden aanbevelingen gedaan om het gestelde doel te bereiken: de verbetering van de aansluiting voor Nederlands/communicatie tussen het vo en het hbo. Het betreft aanbevelingen die voortkomen uit de bevindingen die worden beschreven in hoofdstuk 3.

De informatie uit hoofdstuk 3 geeft een beeld van wat er speelt bij de docenten die in de propedeuse Nederlands/communicatie verzorgen. Interessant voor docenten Nederlands/communicatie in de propedeuse van het hbo, maar ook voor docenten Nederlands die werkzaam zijn in de bovenbouw van de regionale vo-scholen.

Met deze informatie en op basis van de aanbevelingen in hoofdstuk 2 kunnen taalcoördinatoren/propedeusecoördinatoren in het hbo het gesprek aangaan over de aanpak voor een verbetering van de aansluiting Nederlands vo-hbo. Dit overleg kan binnen de instelling gevoerd worden, maar ook met de vak-

sectievoorzitters, de contactpersonen Nederlands namens de vo-school voor het samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' en de teamleiders havo.

Wij hopen van harte een regionale discussie op gang te brengen over de manier waarop de doorlopende leerlijn taalvaardigheid vo-hbo binnen de eigen instelling vorm kan krijgen in de samenwerking tussen vo-scholen en de Rotterdamse hbo-instellingen.

1.2 Aanleiding

Het samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' (www.aansluiting-voho010.nl) is het Rotterdamse antwoord op de vraag hoe je de overstap van het havo naar het hbo kunt verbeteren. Om een soepelere overgang te bewerkstelligen tussen deze onderwijssectoren hebben op 10 november 2016 vijftig vo-scholen uit onze regio en de vier Rotterdamse hogescholen een convenant getekend met daarin afspraken over regionale afstemming en samenwerking.

Het doel van het samenwerkingsverband is duidelijk: samen willen we het studieresultaat van havo's in het hbo vergroten en de uitval verminderen door de havo's goed voor te bereiden op deze overstap en het onderwijs en de begeleiding in de propedeuse goed af te stemmen op de binnenkomende student. Dat betekent in de eerste plaats dat we kennis hebben van de inhoud en opzet van elkaars onderwijs en we daar ook rekening mee houden als het gaat om bepalen van het eindniveau van het havo- en startniveau van het hbo. Het betekent ook dat we het vo-leerlingen mogelijk maken om op een weloverwogen, goed begeleide manier een keuze voor een vervolgstudie te maken. Daarom richt de samenwerking zich op drie thema's, die met elkaar de pijlers vormen voor een goede aansluiting tussen havo en hbo:

- het kiezen (loopbaanoriëntatie en -begeleiding),
- het kunnen (aansluiting op vaardigheden),
- het kennen (vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie, wiskunde en economie/management & organisatie).

Daarnaast is het van belang om te beschikken over adequate informatie over het studieresultaat van leerlingen/studenten om betekenis te kunnen geven aan de instroom-, uitval- en doorstroomcijfers in het hbo. Een vierde aandachtsgebied binnen het samenwerkingsverband is daarom de monitoring, evaluatie en analyse van de doorstroom.

Het thema 'aansluiting vo-hbo' is in het vo van oudsher de verantwoordelijkheid van de decanen en in het hbo van de adviseurs aansluiting. Steeds meer komen mensen die betrokken zijn bij deze aansluiting, tot het besef dat de hierboven genoemde pijlers iedereen aangaan die werkzaam is in de bovenbouw van het vo (vakdocenten, mentoren, teamleiders, management en ook decanen) en in de propedeuse van het hbo, met name de 'eerste 100 dagen' (docenten, studieloopbaanbegeleiders, intakers, onderwijsmanagers en studievoorlichters). Zij zouden allen betrokken moeten zijn bij het vormgeven van een goede doorstroom van vo naar hbo.

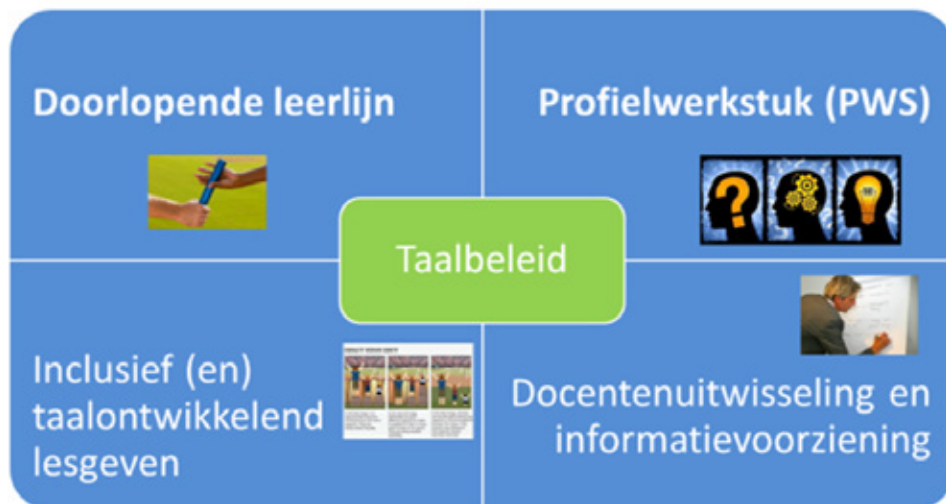
1.3 Taalvaardigheid: voorwaarde voor studiesucces

In de aansluiting vo-hbo is duidelijk geworden dat het taalniveau van een grote groep studenten niet voldoet aan wat er van hen verwacht wordt bij de start van het hbo. Om een soepele overgang op het gebied van taal en Nederlands te bewerkstelligen, is kennis over elkaars onderwijsprogramma's noodzakelijk. Immers, hbo-opleidingen zouden bij de start moeten aansluiten bij het eindniveau van de instromende student. En het vo zou op zijn beurt moeten toewerken naar datzelfde startniveau. Voor een optimale aansluiting van kennis en vaardigheden is veel uitwisseling over en weer nodig.

Taalvaardigheid speelt een belangrijke rol bij leren en blijkt een noodzakelijke voorwaarde te zijn voor studiesucces in het vo en hbo. Een leerling/student die taalvaardiger is, leest bijvoorbeeld sneller, leert sneller, kan zich beter uitdrukken en maakt toetsen daardoor beter. Om de overgang van toeleverend onderwijs naar hbo minder kwetsbaar te maken, is op zowel toeleverend onderwijs als het hbo aandacht voor taalvaardigheid van groot belang (Wertenbroek e.a., 2016). "Om een hbo-opleiding succesvol te doorlopen hebben studenten academische taal- en denkvaardigheid nodig. Taalvaardigheid speelt namelijk een belangrijke rol bij kennisuitwisseling en toetsing (Hajer & Meestringa, 2007) en het is dus ook van belang om de gewenste beroepscompetenties te realiseren. Studenten moeten strategieën kennen en kunnen toepassen om langere, moeilijkere teksten te kunnen doorgronden, inzicht hebben in tekststructuren, hoofd- van bijzaken kunnen onderscheiden, de betekenis uit de context afleiden en logische, samenhangende teksten kunnen schrijven. Vooral het toepassen van strategieën blijkt voor veel studenten lastig." Dit vraagt om aandacht voor taal van alle docenten, niet alleen docenten Nederlands.

1.4 Aanleiding Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling

Naar aanleiding van de publicatie *Vo-hbo: dat is andere taal!* (Wertenbroek e.a, 2016), geschreven door Rotterdamse docenten Nederlands/communicatie uit het vo en hbo, zijn in het studiejaar 2016-2017 vijf werkgroepen voor vakinhoudelijke aansluiting Nederlands gestart: Taalbeleid, Doorlopende leerlijn (taalvaardigheid), Profielwerkstuk (doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden), Inclusief (en) taalontwikkelen lesgeven en Informatie- en docentenuitwisseling.

Figuur 1: Indeling werkgroepen Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie

Dit onderzoeksverslag volgt op het verslag over de uitkomsten van de vragenlijst die is voorgelegd aan de secties Nederlands in het vo. In 2017 is er onder de vaksecties Nederlands van de vo-scholen die aangesloten zijn bij het covenant, en docenten Nederlands/communicatie bij de opleidingen van Hogeschool Inholland, Hogeschool Rotterdam en Thomas More een vragenlijst afgenomen. In het hbo is de vragenlijst enkele maanden later uitgezet dan in het vo. In onderliggend verslag is de analyse te lezen van de uitkomsten van de hbo-vragenlijst. De vragenlijst is opgenomen in bijlage 2.

Het is de eerste keer dat we vanuit het samenwerkingsverband zo'n grootschalig onderzoek onder docenten Nederlands/communicatie in het hbo en vaksecties Nederlands in het vo hebben uitgevoerd. Het kan zijn dat daarom een aantal hbo-opleidingen en vo-scholen, ondanks een herinnering of telefonisch contact, niet heeft gereageerd. De bedoeling is de vragenlijst regelmatig af te nemen, zodat de ons beschikbare informatie up-to-date is en we op basis hiervan onze activiteiten vormgeven en scholen en opleidingen met elkaar in contact brengen en ondersteunen. Door deze twee onderzoeken hebben we een beeld kunnen krijgen van wat er speelt in onze regio. Voor de uitkomsten is ook gebruik gemaakt van informatie van ervaringsdeskundigen uit het hbo en het vo.

2. Aanbevelingen voor het versoepelen van de aansluiting Nederlands/communicatie vo-hbo

Het hbo streeft andere studiedoelen na dan het vo, wat prominent te merken is aan de rol van taalvaardigheid in het onderwijs. Het vak Nederlands speelt in het vo een autonome rol. Anders is dat in het hbo, zowel voor wat betreft de plaats in het curriculum als de toepassingen ervan. In de bovenbouw van het vo krijgen de leerlingen bij het vak Nederlands lessen in analyse van zakelijke tekststructuren, het hbo beschouwt de teksten voornamelijk om hun zakelijke inhoud. Wanneer de leerlingen in het vo een 'opstel' schrijven, gaat hun betoog van 600 woorden over algemeen maatschappelijke onderwerpen, de hbo-student moet in staat zijn verslagen en rapporten over vakinhoudelijke zaken te formuleren. Het vo legt de nadruk op technische zaken als grammatica, spelling en opbouw in schrijfproducten, het hbo verlangt inhoudelijke communicatie door middel van allerhande tekstvormen. Niet voor niets worden in de twee onderwijslagen van elkaar verschillende benamingen gehanteerd: Nederlands, communicatie, taalbeheersing en taalvaardigheid. De andere status vereist inzicht bij de docenten die de leerlingen en studenten begeleiden in het vakgebied en vraagt bereidheid om met elkaar samen te werken.

Nog te vaak blijken institutionele grenzen samenwerking te belemmeren, sluiten curricula niet goed aan of hebben docenten onvoldoende kennis van het toeleverend respectievelijk vervolgonderwijs om leerlingen en studenten adequaat te ondersteunen. Door uitwisseling tussen de onderwijssectoren leren scholen en opleidingen/instellingen van elkaar en worden zij samen verantwoordelijk voor de onderwijsovergangen (OCW, 2016).

Dit hoofdstuk beschrijft punten die belangrijk zijn voor de manier waarop vo en hbo voor wat betreft Nederlands/communicatie de komende jaren verder nader tot elkaar kunnen komen. Specifieke aanbevelingen per onderzoeksthema zijn in hoofdstuk 3 verwerkt bij de uitkomsten.

2.1 Formulering visie aansluiting vo-hbo Nederlands/communicatie

De eerste aanbeveling betreft de ontwikkeling van een visie op taalbeleid met aandacht voor de Nederlandse taalvaardigheid¹ in een doorlopende leerlijn vo-hbo. Deze visie geeft richting aan de verantwoordelijkheden, taken en activiteiten van de taalcoördinator en van de (taal)docenten die werkzaam zijn in de propedeuse van het hbo en de bovenbouw van het vo. Hierbij moet er antwoord komen op de vraag hoe aandacht voor Nederlandse taalvaardigheid binnen de opleiding georganiseerd wordt (als apart vak of integraal) in een doorlopende leerlijn, zowel vakinhoudelijk als didactisch, met daarbij ook aandacht voor de aansluiting op het toeleverend onderwijs en verbonden met de voor de opleiding betreffende beroepscompetenties. Zie hiervoor ook Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid! (2018, p. 26-36).

Belangrijk is dat we taal breed aanvielen: voor een goede ontwikkeling van de taalvaardigheid is draagvlak binnen de gehele opleiding/instelling (hbo) en de gehele school (vo) nodig. Bij de ontwikkeling van een visie op de aansluiting voor taalvaardigheid dient ook een brede vertegenwoordiging binnen de opleiding/school betrokken te worden. Hierbij moet gedacht worden aan docenten Nederlands/communicatie, maar nadrukkelijk ook aan de andere vakdocenten. Daarnaast is het raadzaam om onderwijsadviseurs en de afdeling die zich bezighoudt met ondersteunend onderwijs en professionalisering hierbij te betrekken. Taalonderwijs en stimulering van taalvaardigheid is immers niet de verantwoordelijkheid van de docenten Nederlands/communicatie alleen.

2.2 Structurele informatie- en docentenuitwisseling in de regio

Docentenuitwisseling tussen hbo en vo is van belang voor een betere aansluiting. Docenten in de bovenbouw van het vo en die uit de propedeuse van het hbo zouden zich doorlopend op de hoogte moeten stellen van (nieuwe) ontwikkelingen met betrekking tot het eindniveau havo en de eisen voor het startniveau hbo. De vo-docent moet weten wat in het hbo wordt verwacht, maar ook de docent op het hbo moet weten wat er in het vo gebeurt. Uitwisseling van informatie en contact tussen docenten over en weer komt ten goede aan de kennis en kunde

.....
1 In het hbo neemt de Engelse taal een steeds belangrijkere plek in. In studieboeken en in (aparte) modules om studenten voor te bereiden op een internationaal beroepenveld, maar soms is Engels ook de voertaal van enkele studieonderdelen of de hele studie om de opleiding ook toegankelijk te maken voor buitenlandse studenten. Hierom is het formuleren van taalbeleid met ook het Engels als uitgangspunt geen overbodige luxe.

van zowel de onderwijsgevende als de leerling/student. Het peil van het onderwijs verbetert, zowel het vo als het hbo wordt er beter van. Binnen de regio is er op het gebied van de taalbeleidsthema's veel expertise aanwezig en is er veel van elkaar te leren. Regionale afstemming en samenwerking zijn wenselijk voor een betere aansluiting tussen het toeleverende en aansluitende onderwijs.

Structurele informatie- en docentenuitwisseling dragen bij tot een effectieve uitvoering van taalbeleid. Dat betekent zowel in het voortgezet als in het hoger beroepsonderwijs een verbetering van de onderwijspraktijk met betrekking tot een doorlopende leerlijn taalvaardigheid, de onderzoeksleerlijn (ten behoeve van het PWS in aansluiting met de onderzoeksmodules in de propedeuse) en inclusief en taalontwikkelen lesgeven/taalgericht vakonderwijs.

De activiteiten in het kader van informatie- en docentenuitwisseling passen binnen de professionaliseringsmogelijkheden voor docenten in het hoger beroeps- en voortgezet onderwijs. Te denken valt aan activiteiten zoals intervisiegroepen, collegiale consultatie en samenwerkingsbijeenkomsten binnen en buiten de eigen school. Ook deelname aan een thematisch netwerk, kenniskring of community valt binnen dit kader.

Professionele docenten zijn cruciaal voor goed onderwijs. Zij oefenen hun vak altijd uit binnen de context van hun onderwijsorganisatie. Belangrijk is dat dit een organisatie is waarin continu wordt gewerkt aan de verbetering van de onderwijskwaliteit. Docenten moeten in staat gesteld worden zich blijvend te ontwikkelen en de werkzaamheden aan te passen aan een voortdurend veranderende omgeving. Bestuurders en managers hebben hierbij de taak om te zorgen voor een aantrekkelijke werkomgeving door het voeren van goed strategisch personeelsbeleid (HRM). Daarnaast stimuleren en faciliteren beleidsfunctionarissen de professionele ontwikkeling van docenten en creëren ze de juiste randvoorwaarden om docenten in staat te stellen zich te blijven ontwikkelen.

2.3 Binnen instituut verantwoordelijkheden taalbeleid leggen

De aanstelling van een taalcoördinator, degene die verantwoordelijk is voor (de ontwikkeling van) integraal taalbeleid binnen een opleiding/instituut, zal de aansluiting tussen vo en hbo ten goede komen. Essentieel is dat een onderwijsmanager binnen het instituut het thema taal(beleid) 'adopteert'.

Ook de aanwezigheid van een contactpersoon Nederlands/communicatie binnen het instituut of de opleiding voor het samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' zal de aansluiting tussen vo en hbo

ten goede komen. Dit kan de taalcoördinator zijn, maar deze rol kan ook bij een andere functionaris worden belegd. Deze is dan verantwoordelijk voor de interne communicatie naar de belanghebbenden binnen de opleiding of het instituut, met name in de propedeuse, en stimuleert collega's om deel te nemen aan een of andere vorm van informatie- en docentenuitwisseling.

2.4 Facilitering

Het ontbreekt docenten Nederlands/communicatie structureel aan tijd om hun taak naar behoren uit te voeren. Verbetering van de aansluiting tussen vo en hbo is een uitbreiding van hun taak. De conclusie is helder: facilitering is noodzakelijk om de aansluiting Nederlands/communicatie te verbeteren tussen vo en hbo op het gebied van de taalvaardigheidsontwikkeling van de leerling/student. Er is tijd nodig om maatregelen door te voeren die de afstemming tussen het eindniveau van de taalvaardigheid van de havo en het gewenste taalvaardigheidsstartniveau van het hbo te kunnen bewerkstelligen. Hiervoor is betrokkenheid en inspanning van een verscheidenheid aan spelers binnen vo en hbo noodzakelijk. Het management zal deze conclusie moeten omarmen: er moet formatieruimte komen voor de realisatie van verschillende doelstellingen.

3. Uitkomsten

Van de 91 hbo-opleidingen die we hebben aangeschreven met het verzoek de vragenlijst in te vullen, hebben 27 positief gereageerd (voor een overzicht van de vo-scholen en hbo-instellingen die het convenant getekend hebben en zij die de vragenlijst ingevuld hebben: zie bijlage 1). In dit hoofdstuk worden de uitkomsten besproken. Deze uitkomsten geven inzicht in de stand van zaken voor wat betreft Nederlands/communicatie in het eerste jaar van de hbo-opleidingen en de wensen die er in onze regio zijn ten aanzien van informatie- en docentenuitwisseling.

De paragrafen hebben een vaste opzet: inleiding, uitkomsten, conclusie en aanbevelingen. De inleidingen bevatten beschouwingen over het onderhavige thema. Hiervoor hebben we ook gebruik gemaakt van eerder werk van onze hand: Vo-hbo: dat is andere taal! (Wertenbroek e.a., 2016). De uitkomsten bevatten de weerslag van de antwoorden op de vragenlijst. In de conclusies komen de uitkomsten samen en worden eventueel nadere vragen geformuleerd. Beide vormen de basis voor de aanbevelingen van onze werkgroep. Voor de conclusies en aanbevelingen hebben we ons mede laten inspireren door een vijftiental hbo-collega's die in twee klankbordsessies hebben gebrainstormd naar aanleiding van de uitkomsten.

3.1 Docenten en andere betrokkenen

3.1.1 Inleiding

Door de ingevulde vragenlijsten hebben we een beeld gekregen door wie de modules Nederlands/communicatie gegeven worden, welke functionarissen hierbij nog meer relevant zijn, of er taalcoördinatoren aangesteld zijn bij de opleidingen en wie dat zijn. Een behoorlijk aantal opleidingen heeft een contactpersoon aangewezen voor de werkgroep Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie binnen het samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'.

3.1.2 Uitkomsten

Docenten

Binnen 77,8% van de opleidingen die aan het onderzoek hebben deelgenomen, wordt Nederlands/communicatie verzorgd door taaldocenten of aparte docenten Nederlands/communicatie. Bij 55,6% (ook) door andere vakdocenten van de opleiding, en bij 29,6% door studieloopbaanbegeleiders². Bij 7% worden docenten van Toelatingsexamens & Ondersteunend onderwijs (Te&OO, bij Hogeschool Rotterdam) ingezet. Een opleiding geeft aan dat peercoaches worden ingezet, maar uitsluitend bij de voorbereiding op de spellingtoets.

Contactpersoon

22 opleidingen hebben een of meerdere namen doorgegeven als contactpersoon vanuit de opleiding (of soms vanuit het instituut) voor het project Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie. 12 van hen zijn ook de coördinator taalbeleid van de opleiding.

Coördinator taalbeleid

Iets meer dan de helft van de opleidingen heeft een coördinator taalbeleid doorgegeven (15 opleidingen, waarvan er 3 meerdere coördinatoren hebben genoemd). Enkele van deze coördinatoren vervullen deze functie instituutsbreed, dus voor meerdere opleidingen. 12 van de genoemde coördinatoren zijn voor de opleiding ook genoemd als de contactpersoon vanuit de opleiding voor het project Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie.

Andere relevante functionarissen

Via de vraag naar andere relevante functionarissen zijn namen genoemd in het kader van een taalcentrum, taal cursus, coördinatie studieloopbaanbegeleiding, coördinatie jaar 1, organisatie bijspijkeronderwijs, organisatie taaltoets jaar 1 en die van een enkele onderwijsmanager.

.....
2 Binnen het hbo worden diverse termen voor de studieloopbaanbegeleider gebruikt, zoals mentor, studieloopbaanbegeleider, studieloopbaancoach en docent professionele identiteit. We hanteren vanaf nu de termen studieloopbaanbegeleider (SLB'er) en studieloopbaanbegeleiding (SLB).

3.1.3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Diverse functionarissen betrokken bij Nederlands/communicatie in het hbo

Er zijn geen wettelijk verplichte eisen voor het start- en eindniveau Nederlandse taalvaardigheid in het hbo. Dat verklaart deels waarom iedere hbo-opleiding het taalonderwijs op haar eigen manier invult. Ook bij opleidingen van de Rotterdamse hogescholen blijkt het taalonderwijs divers vormgegeven te zijn en zijn diverse functionarissen betrokken bij (de lessen) Nederlands/communicatie in het onderwijs. De lessen binnen de opleiding worden verzorgd door docenten Nederlands/communicatie, taaldocenten, vakdocenten en/of SLB'ers van de eigen opleiding, maar ook door docenten van een hogeschoolbrede afdeling als Toelatingsexamens & Ondersteunend onderwijs (Te&OO, bij Hogeschool Rotterdam). Daarnaast worden de coördinator jaar 1, organisator bijspijkeronderwijs, organisator taaltoets, taalcoördinator, SLB'ers en onderwijsmanager van de opleiding genoemd als relevant voor en betrokken bij het taalonderwijs. Voor ondersteunend onderwijs worden soms ook peercoaches (ouderejaarsstudenten) van de eigen opleiding ingeschakeld. Bij ondersteunend onderwijs buiten de opleiding kan een hogeschoolbrede afdeling als Te&OO betrokken zijn met haar docenten, taalcentrum, -cursussen en -lessen.

Taalonderwijs goed geregeld?

Binnen de hbo-opleidingen is er aandacht voor Nederlands/communicatie. Maar de vraag is in hoeverre de verschillende functionarissen van de opleiding en diensten vanuit een (hogeschoolbrede) visie op taalbeleid met elkaar samenwerken en in hoeverre de rollen en taakverdeling duidelijk zijn. Dat niet alle opleidingen de vragenlijst, na diverse herinneringen, hebben ingevuld, zou kunnen betekenen dat zij zaken nog niet op orde hebben of aandacht voor Nederlands/communicatie geen prioriteit geven.

Aanbevelingen

Structureel onderzoek

Hoewel een groot aantal hbo-opleidingen de vragenlijst heeft ingevuld, streeft de werkgroep ernaar om een volledig beeld te krijgen. Daarvoor zouden alle opleidingen van de Rotterdamse instellingen die betrokken zijn bij het samenwerkingsverband, regelmatig (een update van) de vragenlijst moeten invullen. Het gaat om een belangrijke, regionale stand van zaken en behoeftepeiling, waarmee aansluitingsactiviteiten optimaal ontwikkeld en ingezet kunnen worden.

3.2 Taalbeleid/leerlijnen en aansluiting op het toeleverend onderwijs

3.2.1 Inleiding

In het hbo komt het formuleren van taalbeleid bij de meeste opleidingen moeizaam op gang. Sommige opleidingen hebben wel taalbeleid geformuleerd en een taalcoördinator aangesteld, maar veel ook nog niet. Taalbeleid beantwoordt vragen als: wat is het begin- en eindniveau voor Nederlands/communicatie, hoe begeleidt de opleiding studenten naar een hoger niveau, wanneer behalen de studenten het eindniveau, hoe wordt het beginniveau getest en hoe is de aansluiting op het vervolg, hoe ziet differentiatie in de klas eruit, wat betekent dat voor het curriculum, de toetsing en de inzet van alle docenten: docenten Nederlands/communicatie én andere (vak)docenten?

In de aansluiting tussen het vo en het hbo is het zinvol te kijken naar een verbindende factor die in een wettelijk kader is beschreven. In dit kader heeft het eindexamenprogramma van het voortgezet onderwijs betekenis. Voor de eisen die gesteld mogen worden aan het taalonderwijs in de beide onderwijsniveaus, hbo en vo, biedt het referentiekader van de commissie Meijerink houvast.

Eisen Nederlands in het vo

Voor een goed beeld van de aansluiting tussen het vo en het hbo, is het zaak zicht te krijgen op de taalcompetenties waarmee de leerlingen het vo verlaten. Het eindexamen van het vo speelt hierbij een belangrijke rol. De wettelijke voorschriften voor Nederlandse taal en letterkunde staan in het examenprogramma voor het voortgezet onderwijs, te vinden op de site: www.examenblad.nl.

Het examen is gesplitst in een centraal examen en een schoolexamen. Voor het havo bestaat het examen uit zes domeinen: leesvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid, schrijfvaardigheid, argumentatieve vaardigheden, literatuur en oriëntatie op studie en beroep. De onderdelen leesvaardigheid en argumentatieve vaardigheden worden in ieder geval getoetst in het centraal examen, de andere onderdelen moeten aan bod komen in het schoolexamen. De uiteindelijke inhoud van de schoolexamens wordt door de school zelf bepaald. Het examenprogramma staat de school toe om zelf ook lees- en argumentatieve vaardigheden te toetsen. De vakonderdelen in het schoolexamen mogen zelfs per kandidaat verschillen. Door deze beleidsvrijheid van de school kunnen de schoolexamenonderdelen voor het vak Nederlands bij verschillende scholen enorm uiteenlopen in zowel moeilijkheidsgraad als inhoud. Een niet onbelangrijk gegeven, gezien het feit dat het eindcijfer voor het vak Nederlands bestaat uit het gemiddelde van de resultaten van schoolexamens (50%) en centraal examen (50%). Sinds enkele jaren is Nederlands een van de drie kernvakken (naast Engels en wiskunde) waarvan slechts één vak mag zijn afgesloten met minimaal het eindcijfer 5.

Eindtermen van het examen Nederlands en de referentieniveaus

Het examenprogramma sluit aan op de referentieniveaus, beschreven in het *Referentiekader taal en rekenen* van de commissie Meijerink (2009). Dit kader heeft tot doel om het taal- en rekenonderwijs in verschillende schooltypen te beschrijven en op elkaar af te stemmen. Met dat kader kunnen scholen efficiënte en effectieve onderwijsprogramma's ontwikkelen en herhaling en hiaten bij de overgang naar een ander niveau of schooltype voorkomen. Het kader beschrijft de basiskennis en -vaardigheden die nodig zijn om het onderwijs van basisschool tot het eind van het voortgezet onderwijs succesvol te doorlopen en het legt toetsmomenten vast voor een doorlopende leerlijn.

Voor taal zijn er vier fundamentele niveaus beschreven: de eindniveaus van basisschool (1F), VMBO-TL/mavo (2F), mbo/havo (3F) en vwo (4F). Studenten kunnen na de hbo-propedeuse naar de universiteit doorstromen, voor de hand ligt dat ze uitstromen met 4F-niveau (het eindniveau voor vwo-leerlingen). Er gelden echter voor het hbo geen wettelijk vastgelegde taaleisen. Daar waar de ene opleiding de propedeuse afsluit met 4F-niveau hanteert de andere het als eindniveau van de vierjarige studie.

De *Handreiking schoolexamen Nederlands havo/vwo* (Meestringa e.a., 2012) geeft een toelichting op de eindtermen van het schoolexamen op basis van het referentiekader taal. De publicatie is bedoeld als handreiking voor de scholen bij de samenstelling van hun schoolexamens. Er staan toelichtingen bij de eisen en voorbeelden, suggesties en adviezen voor examinering van de verschillende domeinen.

Toetsing taalvaardigheid in de propedeuse

Wat kunnen aankomende studenten in het hbo verwachten van de manier waarop ze worden getoetst op hun schrijfvaardigheid en communicatievaardigheden in de propedeuse? Het is niet makkelijk om een algemeen antwoord te geven op die vraag, omdat de praktijk van opleiding tot opleiding verschilt. Propedeusedocenten zijn zich er vaak niet van bewust dat ze bij toetsing uit moeten gaan van taalniveau 3F, het niveau waarmee de student instroomt.

Taalbeleid

Hogescholen werken eraan om taalbeleid onderdeel te maken van het curriculum van een opleiding of instituut. Op die manier krijgt taalvaardigheid tijdens de hele opleiding structurele aandacht, met gerichte ondersteuning van studenten als dat nodig is. Het is de bedoeling dat studenten hun taalvaardigheid ontwikkelen door een leerlijn met niveau 3F als startniveau. Iedere opleiding stelt vast wat het niveau aan het einde van de propedeuse moet zijn.

Taalvaardigheid is verantwoordelijkheid van vo én hbo

Lang legde het hbo de verantwoordelijkheid voor de tekortschietende vaardigheden van studenten bij het toeleverend onderwijs. Het voortgezet onderwijs moest dit probleem oplossen en toewerken naar het juiste taalvaardigheidsniveau. Daarvoor heeft het voortgezet onderwijs de afgelopen jaren ook inderdaad maatregelen genomen. Ondertussen beseffen hbo-opleidingen dat ze in hun curricula stelselmatig aandacht moeten besteden aan taal en daarvoor taalbeleid moeten ontwikkelen. Ook de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren benadrukt dat (2015).

3.2.2 Uitkomsten

Taalbeleid/leerlijn en aansluiting op het toeleverend onderwijs

Van de 27 respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld, geven 23 aan dat er taalbeleid is of een leerlijn Taalvaardigheid Nederlands/communicatie. Bij 12 van die 23 is er daarbij specifieke aandacht voor aansluiting op het toeleverend onderwijs. Bij 8 is dat niet het geval; 2 weten het niet.

Wat opvalt in de aanvullende opmerkingen, is dat veel opleidingen geen specifieke leerlijn voor Nederlands en/of onderzoek hebben, maar dat die leerlijnen geïntegreerd zijn binnen een grotere leerlijn. Liever nog gaan de meeste opleidingen uit van maatwerk. Hoewel docenten in het hbo vaak merken dat de aansluiting op het gebied van taal niet goed is, is er geen protocol of leerlijn beschreven voor herstel. Er wordt meer gewerkt op basis van door ervaring verworven eigen inzicht, dan dat de gemankeerde aansluiting helder beschreven staat.

Onderzoeksvaardighedenlijn en aansluiting op het toeleverend onderwijs

Bij 26 van de 27 opleidingen die hebben gereageerd, is er een onderzoeksvaardighedenlijn; bij 1 niet. Bij 9 van die 26 opleidingen is er daarbij specifieke aandacht voor aansluiting op het toeleverend onderwijs. Aandacht voor aansluiting op het toeleverend onderwijs is er bij 11 opleidingen niet; 6 opleidingen weten het niet.

Van 3F naar 4F

De vraag of in de propedeuse voor Nederlands/communicatie niveau 3F uitgangspunt is voor het onderwijs, wordt door 16 van de 27 respondenten bevestigend beantwoord; 5 antwoorden ontkennend; 6 weten het niet. Daarnaast zijn er van de 27 opleidingen die de vragenlijst hebben ingevuld, 10 opleidingen die voor Nederlands opleiden van niveau 3F naar 4F. 8 opleidingen doen dat niet; de respondenten van 9 opleidingen weten het niet.

Kennis van docenten over toeleverend onderwijs

Aan de opleidingen is de vraag gesteld of hun docenten voldoende kennis hebben over Nederlands op het toeleverend onderwijs. Over Nederlands op het havo geven 12 opleidingen (44%) aan dat dit het geval is, 5 opleidingen (19%) vinden van niet, en 10 opleidingen (37%) geven aan niet te weten of hun docenten hierover voldoende kennis hebben. De uitkomsten met betrekking tot het mbo en vwo geven een vergelijkbaar beeld, al wordt er wat minder bevestigend geantwoord en wat meer 'weet niet'.

3.2.3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Onbekendheid bij docenten van instroomniveau studenten

In het hbo is er bij veel docenten onvoldoende kennis aanwezig over het instroomniveau van de Nederlandse taalvaardigheid van havoleerlingen. Dat leerlingen met niveau 3F (Referentiekader Meijerink) starten in het hbo en dat het onderwijs daarop aan zou moeten sluiten, is bij relatief veel docenten onbekend. Er is weinig afstemming over het eindniveau van het havo en het startniveau in het hbo-onderwijs voor bijvoorbeeld teksten en terminologie. Daarnaast is onduidelijk wat het eindniveau taalvaardigheid is waar een opleiding naartoe werkt en in welke fase van de opleiding eraan gewerkt wordt. Welk eindniveau Nederlands wordt gevraagd van studenten aan het einde van hun bachelor: niveau 4F? Of moet dat niveau al aan het einde van de propedeuse worden bereikt, zoals nu al het geval is bij sommige opleidingen? Dat eindniveau hangt samen met wat er van afgestudeerde studenten verwacht wordt in de beroepspraktijk.

Beheersing Nederlands (vak)docenten niet altijd toereikend

Van alle docenten in het hbo, niet alleen van de docenten die de lessen Nederlands en communicatie verzorgen, mag verwacht worden dat zij de Nederlandse taal machtig zijn op 4F-niveau. Dat dat niet altijd het geval is, en vakdocenten soms zelfs niveau 3F niet beheersen, maakt begeleiding van studenten op het gebied van Nederlandse taalvaardigheid moeilijk. Deze collega's kunnen de voorbeeldfunctie niet vervullen die docenten in het onderwijs hebben.

Aanbevelingen

Taaleisen aan producten door de opleiding heen

Opleidingen moeten nadenken over wat ze van studenten wensen op het gebied van Nederlandse taalvaardigheid bij de start van de opleiding, aan het einde van de propedeuse, bijvoorbeeld na 2,5 jaar en aan het einde van de bachelor. Belangrijk is dat ze dit in samenspraak met het beroepenveld concreet vaststellen.

Het advies is dat aan het einde van de propedeuse studenten aan een basisniveau/ ondergrens moeten voldoen. Studenten moeten voor iedereen duidelijke en vergelijkbare competenties hebben. Daarbij is het de vraag of opleidingen het dan moeten hebben over 'taalniveau' of dat ze beter concrete beroepsproducten kunnen vastleggen met de taaleisen die daaraan gesteld worden. De publicatie *Talige startcompetenties in het hbo* uit 2009 kan hierbij als leidraad dienen, maar ook *Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!* (Van den Heuvel e.a., 2018), een handreiking taalbeleid voor de bovenbouw in het vo en de propedeuse in het hbo. Hbo-opleidingen kunnen met de checklists bepalen waar ze nu staan, naartoe willen of waar nog ruimte is voor verbetering voor het taalbeleid op de volgende terreinen: doorlopende taalvaardigheids- en onderzoeksvaardighedenlijn, inclusief (en) taalontwikkelen lesgeven en informatie- en docentenuitwisseling. In het voorjaar van 2018 is de handreiking *Tools voor taal: Rotterdamse schrijfvaardigheid* beschikbaar gekomen en verschijnt een E-zine over inclusief en taalontwikkelen lesgeven.

Kennis van toeleverend onderwijs

Bij docenten en anderen die betrokken zijn bij de start van de opleiding, is kennis van het toeleverend onderwijs onontbeerlijk om ingestroomde studenten goed te kunnen begeleiden. De instroom is een diverse groep. Voor meer inzicht in het onderwijs van de bovenbouw van het vo zouden de publicaties *Vo-hbo: dat is andere taal!* (Wertenbroek e.a., 2016) gelezen kunnen worden en *Rotterdams Nederlands in het vo* (Cornelisse e.a., 2018).

Afstemming op het beroepenveld

Structureel onderzoek naar de taligheid binnen het beroepenveld is van belang voor actualisering van het opleidingsprofiel en het curriculum. Het beroepenveld verandert, studenten komen steeds diverser terecht. Het lijkt erop dat communicatie van belang blijft, maar dat de vorm per bedrijf kan verschillen. Daar waar de ene organisatie benadrukt dat schrijfproducten zoals verslagen voor het werkveld nodig zijn, zijn er andere die vooral om de vaardigheid 'presenteren' vragen. Beide vereisen communicatievaardigheden.

Taalbeleid: onderwerp van de gehele instelling

Geconcludeerd mag worden dat taalbeleid nog geen geïnstitutionaliseerd onderdeel van het opleidingsbeleid is. Dat de vraag over het taalbeleid gesteld is aan de docenten Nederlands, geeft al aan dat dit beleidsonderwerp nog steeds wordt gekoppeld aan hun vaksectie. Alle publicaties omtrent taalbeleid gaan er evenwel vanuit dat het een onderwerp is van de hele opleiding, waarbij vooral ook vakdocenten niet-Nederlands worden betrokken. Het zou een hele winst zijn, wanneer alle betrokkenen ervan doordrongen zijn dat aan taalbeleid niet alleen invulling wordt gegeven door de collega's die Nederlands/communicatie geven. Taal is in alle modules geïntegreerd en moet dus nadrukkelijk door de docenten van de gehele opleiding als een belangrijk thema van hun dagelijkse

onderwijspraktijk worden gezien. Nederlands is een voorwaarde voor studiesucces in het hbo. Dat betekent dat alle studenten en docenten moeten beseffen dat een goede taalbeheersing van belang is.

Docenten moeten zich bewust zijn van hun eigen voorbeeldrol en van het belang van het bewust aanleren van taalleerstrategieën bij studenten. Wel moet de opleiding beseffen dat sommige docenten zich niet altijd capabel genoeg voelen om studenten te begeleiden en beoordelen op het gebied van taal. Met concreet geformuleerd taalbeleid, maar ook met een aanbod van taalcursussen voor docenten, kan daaraan tegemoet gekomen worden.

3.3 Nederlands/taalvaardigheid in de studiekeuzecheck (SKC)

3.3.1 Inleiding

Aankomende studenten moeten zich aanmelden voor een opleiding aan een hogeschool voor 1 mei³ van het jaar waarin ze willen gaan studeren. Die vervroegde aanmelding zorgt ervoor dat er tijd is voor een check op de gemaakte studiekeuze, nog voordat de student begint met de opleiding. De check is bedoeld om de kans op studiesucces te verhogen. Het traject verschilt per instelling en opleiding. Vaak gaat het om een gesprek met de aankomende student, aangevuld met een digitale vragenlijst, assessment, motivatiebrief of het bijwonen van een onderwijsactiviteit. In de studiekeuzecheck kan een student vragen en opdrachten verwachten over competenties, motivatie, leerstijlen, studie- en beroepsbeeld en persoonlijke omstandigheden. De studiekeuzecheck leidt tot een studiekeuzeadvies. Mits de student zich aangemeld heeft voor 1 mei, is dit advies bij de meeste opleidingen niet bindend^{4,5}.

In de competentietest van de studiekeuzecheck komen ook talige competenties aan de orde, zoals onderzoeken, analyseren, mondeling en schriftelijk communiceren. De studiekeuzecheck biedt de gelegenheid om al voor het begin van de studie hiaten in talige competenties te signaleren. Intakers kunnen de potentiële studenten adviseren om voor het begin van de opleiding of in het eerste jaar aan die hiaten te werken.

3 Voor sommige opleidingen geldt 15 januari als uiterlijke aanmelddatum.

4 De aanmelder mag een negatief studiekeuzeadvies bij de meeste opleidingen naast zich neerleggen en toch beginnen met de opleiding, mits hij of zij zich voor 1 mei heeft aangemeld. Wanneer een student zich na 1 mei (en uiterlijk 31 juli) aanmeldt, hanteren veel van deze opleidingen strengere regels waarbij een negatief studiekeuzeadvies bindend is.

5 Er zijn ook opleidingen met een numerus fixus of aanvullende eisen die afwijken van de gang van zaken zoals beschreven in de vorige voetnoot.

3.3.2 Uitkomsten

Rol van niveau Nederlands/taalvaardigheid bij SKC-advies

De studiekeuzecheck bevat bij 16 van de 27 opleidingen (bijna 60%) onderdelen waarbij naar de taalvaardigheid van de aankomende studenten gekeken wordt. 5 respondenten geven aan dat daar bij hun opleiding niet naar wordt gekeken; 6 respondenten weten het niet.

De vraag of bij het SKC-advies van de opleiding aan de student zijn of haar niveau van Nederlands onbewust een rol speelt, beantwoorden 9 respondenten bevestigend en 14 ontkennend. 3 respondenten weten dit niet van hun opleiding. In de bijbehorende open vraag naar toelichtende opmerkingen bij de studiekeuzecheck geven 11 respondenten aan dat taalvaardigheid bewust een rol speelt bij de SKC. 6 van deze 11 respondenten had de vraag of bij het SKC-advies het niveau Nederlands van de studenten onbewust een rol speelt, bevestigend beantwoord, de andere 5 ontkennend. Oftewel: het gros van de respondenten laat weten dat bij het advies van de opleiding aan de student het niveau van zijn of haar Nederlands bewust een rol speelt.

Middelen om taalvaardigheid in kaart te brengen

Bij de 16 opleidingen die in de SKC naar taalvaardigheid kijken, wordt daarvoor een taaltest (2), motivatiebrief (13) en/of een presentatie (1) ingezet. 6 opleidingen geven aan een andere manier te hebben. Voorbeelden die worden gegeven zijn: bespreken hoe het met Nederlands gaat (cijfers en andere zaken), vragen of de student moeite heeft met Nederlands en/of Engels, behalve een motivatiebrief ook een CV beoordelen op taal, en in het gesprek de taalvaardigheid beoordelen.

3.3.3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Taalvaardigheid speelt rol bij studiekeuzecheck

Bij een meerderheid van de opleidingen wordt er bij de studiekeuzecheck naar de taalvaardigheid van de aankomende studenten gekeken, maar de manier waarop deze gemeten wordt, is zeer divers. Een groot aantal opleidingen geeft aan dat bij het studiekeuzeadvies deze taalvaardigheid bewust een rol speelt. Waarnaar gekeken wordt, is aan de opleidingen niet gevraagd. Is er sprake van duidelijk beleid of is de inschatting van de taalvaardigheid afhankelijk van degenen met wie de student het gesprek voert? Dit roept de vraag op of de uitkomsten voor beheersing van het Nederlands bij de studiekeuzecheck gebruikt kunnen worden in het studiekeuzeadvies (positief of negatief) of dat deze dienen om met de student de mogelijkheden van remediërende hulp te bespreken. Welke vervolgcacties zijn voor een student belangrijk om in gang te zetten en welke ondersteuning biedt de opleiding daarbij?

Aanbevelingen

Aandacht voor Nederlandse taalvaardigheid tijdens studievoorlichting

Een goede taalbeheersing is een voorwaarde voor studiesucces in het hbo (Wertenbroek e.a., 2016). Hoe eerder een student op de hoogte is van het belang van een goede taalvaardigheid, hoe beter. Het is noodzakelijk om dit te benadrukken tijdens studievoorlichtingsactiviteiten en tijdens de studiekeuzecheck, net als de structurele aandacht die Nederlands/communicatie in de opleiding krijgt. De aandacht die er binnen een opleiding aan de taligheid van beroepsproducten wordt besteed, is een voorbode voor wat het werkveld van de toekomstige beroepsbeoefenaar vraagt.

Onderzoek naar talige opdrachten en testen studiekeuzecheck

Gezien de diversiteit aan taalvaardigheidsoopdrachten tijdens de studiekeuzecheck en de ruis die er in de beoordeling zit, moet onderzocht worden welke talige opdrachten de beste inzichten opleveren. Ook zijn opleidingen erbij gebaat als bekend is welke test of opdracht je kunt inzetten voor het meten van welke vaardigheid.

Relatie met vervolg van de opleiding

Het testen van taalvaardigheid in het kader van de studiekeuzecheck kan niet los gezien worden van het vervolg in de opleiding, zowel wat betreft de inhoud/vaardigheden als de ondersteuningsmogelijkheden. Het is van belang dat de geteste vaardigheden verband hebben met de taalvaardigheidseisen in het curriculum van de opleiding. Ook moet het voor de student na het advies duidelijk zijn welk ondersteunend onderwijs er aangeboden wordt. Omdat niet zelden studenten door het toeleverend onderwijs de overtuiging hebben opgebouwd dat ze 'het niet kunnen', is het van groot belang dat het advies over het vervolg positief gebracht wordt.

3.4 Taaltest bij de start van de opleiding

3.4.1 Inleiding

Veel opleidingen nemen direct na de start van de opleiding een diagnostische taaltest af om het startniveau te meten. Er is hiervoor geen landelijk of hogeschoolbreed vastgestelde toets. Een instituut of opleiding kiest zelf of er een taaltest wordt afgenomen en zo ja welke. Zo kan elke studierichting ook bepalen op welke aspecten van taalvaardigheid de nadruk ligt. Zie Wertenbroek e.a. (2016, p.59-60) voor meer informatie over gangbare testen en diagnostische schrijfoopdrachten.

3.4.2 Uitkomsten

Uit de antwoorden van de 27 respondenten blijkt dat bij 20 opleidingen (74%) de studenten aan het begin van hun opleiding een taaltest krijgen voorgelegd. Bij de overige 7 opleidingen is dit niet het geval. De opleidingen die wel een taaltest afnemen, maken veelal gebruik van de zogenaamde Leuventest of *Hogeschooltaal B2*. Enkele opleidingen testen opleidingsgericht. Opvallend is dat bij twee opleidingen op slechts een specifiek onderdeel wordt getest, te weten werkwoordspelling en argumenterend schrijven. Bij 80% van de opleidingen is de afgenomen test formatief/diagnostisch; bij 10% van de opleidingen summatief.

Uit de antwoorden blijkt dat diverse opleidingen gestopt zijn met het afnemen van een taaltest, omdat ze de toegevoegde waarde er niet (meer) van inzien. Het lukte hun bijvoorbeeld niet om er een vervolg aan te geven bij onvoldoende resultaat. Er wordt bij enkele opleidingen meer waarde gehecht aan goede feedback op schrijfproducten geven om zo de studenten verder op weg te helpen.

Inhoud van de test

De testen die bij de opleidingen worden gebruikt, toetsen de volgende onderdelen: grammatica (bij 75% van de opleidingen), spelling (bij 80%), formuleren (bij 75%), schrijfvaardigheid (bij 45%), leesvaardigheid (bij 30%). 15% geeft aan andere onderdelen te toetsen. Bij de toelichting op deze andere onderdelen wordt academische woordenschat genoemd, dat de Leuventest wordt ingezet en dat schrijfvaardigheid en mondelinge taalvaardigheid ook worden beoordeeld bij stage, vakoverstijgende schrijfproducten en mondelinge toetsmomenten. Ook wordt vermeld dat de respondent niet weet welke onderdelen in de test zitten. Opvallend is de opmerking dat de inhoud van de test weinig transparant is. Geen enkele opleiding toetst aan het begin van de opleiding de mondelinge taalvaardigheid.

Wanneer wordt de test afgenomen?

Door 19 respondenten is aangegeven wanneer de test wordt afgenomen. Bij 17 opleidingen vindt dit plaats in onderwijsperiode 1 (van studiejaar 1). Van de 10 opleidingen die ook een lesweek aangeven, neemt één opleiding de test af in de introductieweek, nemen drie opleidingen de test af in week 1, twee in week 3, drie in week 4-5, één op het eind van de onderwijsperiode, en één een hbo-taaltest in week 1 en een eigen taaltest in de toetsperiode. Bij twee opleidingen is de test halverwege het studiejaar, waarbij één opleiding aangeeft dat bij een onvoldoende in onderwijsperiode 3 deelname aan de bijspijker cursus verplicht is.

Door wie wordt de test nagekeken?

De test wordt nagekeken door taaldocenten/aparte docenten Nederlands/comunicatie van de eigen opleiding (bij 40%), docenten van Toelatingsexamens & Ondersteunend onderwijs (Te&OO, bij Hogeschool Rotterdam) (bij 15%). 60% geeft aan dat de test door anderen wordt nagekeken. Uit de toelichting blijkt dat de test vaak digitaal wordt afgenomen (7x) en dus ook zo nagekeken, bijvoorbeeld bij *Hogeschooltaal* en de zogenaamde Leuventest. Ook wordt automatisch nakijken (2x) genoemd (door een scanner), nakijken door de student (2x) (met vervolgens een advies), en door de docenten die de taallessen verzorgen (2x). Een respondent geeft aan dat de student bij een onvoldoende resultaat op de Leuventest een schrijfpodracht (betoog) moet maken die vervolgens door de studieloopbaanbegeleider wordt nagekeken.

3.4.3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Grote diversiteit in gebruik taaltest

De opleidingen die in dit onderzoek zijn vertegenwoordigd, vertonen een grote diversiteit bij het gebruik van een taaltest aan het begin van de opleiding. De grootste verschillen zijn te vinden in de inhoud van de test en bij degenen die de test nakijken. Opvallend is dat de taaltest bij sommige opleidingen door anderen dan taaldocenten wordt nagekeken en dat er opleidingen zijn die überhaupt geen taaltest afnemen. Overeenkomsten zijn er ook: de meeste opleidingen zetten de taaltest diagnostisch in. Een openliggende vraag is welk doel de opleidingen voor ogen hebben bij het afnemen van hun taaltest.

Aanbevelingen

Samenhang tussen test en vervolgtraject

Het is van belang dat opleidingen de functie en inhoud van de test vaststellen evenals het vervolgtraject, met mogelijkheden om te differentiëren. Wat wil de opleiding constateren met de test en welke al dan niet verplichte en gedifferentieerde ondersteuning moet daarop volgen, binnen of buiten de opleiding? Voor meer hierover, zie paragraaf 3.5.

Brede visie op taal

In verband met de samenhang tussen de functie en inhoud van de test en het bijbehorende vervolgtraject, is een visie op de functie van taal binnen de opleiding onontbeerlijk. Het is aan te bevelen daarbij een brede visie op taal te formuleren, een visie op taal die bijdraagt aan het studiesucces van de studenten en aan de ontwikkeling van de student tot een goede beroepsbeoefenaar. Daarbij gaat het verder dan foutloos kunnen spellen of een verslag inleveren met zo min mogelijk

grammaticale fouten. Er moet een visie zijn op de rol van taal en - in het kader van de taaltest - duidelijkheid waarom een taaltest belangrijk is, wat de test inhoudt en waar deze toe leidt. Deze geeft niet alleen richting aan het handelen van docenten en studenten binnen de opleiding, maar maakt het ook mogelijk om naar een doorlopende leerlijn taalvaardigheid vo-hbo toe te werken in zowel het vo als het hbo. Hiertoe is nader overleg tussen hbo en vo noodzakelijk.

Kwaliteitsverbetering taaltest

Correctie van de taaltest door een taalexpert (van een taalcentrum of van Te&OO, zoals dat binnen Hogeschool Rotterdam bestaat) of systeem ontlast de opleiding. Door deze manieren wordt ook een constante in de kwaliteit gegarandeerd. Aan te bevelen is de invoering van een algemene hogeschool-taaltest. Die zou opgesplitst kunnen worden naar de verschillende domeinen, zoals Techniek, Gezondheidszorg of Onderwijs. In ieder geval mogen er voor de taaltesten geen expliciete cijfers worden gegeven. De testen zijn diagnostisch en mogen in geen geval de student op het gebied van taal een stempel geven (zie ook paragraaf 3.6.3).

Terugkoppeling van resultaten op het hbo naar het vo

Vo-scholen beseffen steeds meer dat ze kunnen investeren in een betere aansluiting van de taalvaardigheid op het hbo-onderwijs. Door de uitkomsten van de diagnostische taaltesten en de resultaten van het ondersteunende en vervolgonderwijs nauwgezet te volgen, kan het hbo grip krijgen op de stand van zaken. Met deze gegevens kunnen vo-scholen leerlingen gericht voorbereiden op het vervolgonderwijs.

3.5 Mogelijkheden voor extra taalondersteuning

3.5.1 Inleiding

Taaladvies

Afhankelijk van het resultaat van een taaltest of schrijfpdracht kunnen studenten een advies of verplichting krijgen om ondersteunende onderwijsmodules te volgen. Als het om een verplichting gaat, moeten ze die modules voor het behalen van de propedeuse met een voldoende afsluiten. De instituten of opleidingen vullen remediëring zelf in.

Ondersteuning door studieloopbaanbegeleiders en peercoaches

SLB'ers hebben een rol bij de taalondersteuning van de student. De SLB'er is de aangewezen persoon om een eventuele taalachterstand met de student te bespreken. Samen onderzoeken ze wat de student kan doen om de achterstand weg te werken. De SLB'er kan studenten eventueel doorverwijzen naar een peercoach, ondersteunend onderwijs, een taalcentrum of een decaan. Peercoaches kunnen studenten ook begeleiden op het gebied van Nederlands.

Taal aanbod van ondersteunend onderwijs

Studenten kunnen hun keuzeruimte in de propedeuse en het tweede jaar (al dan niet op advies van de studieloopbaanbegeleider) benutten om modules op het gebied van Nederlands te volgen. Ondersteunend onderwijs biedt hiervoor modules aan, zoals schrijfvaardigheid, samenvatten en effectieve schriftelijke communicatie. Vaak gaat het om acht bijeenkomsten van honderd minuten. Ook op het gebied van persoonlijke effectiviteit en studievaardigheden is er een ruim aanbod. Voor studievaardigheden zijn er bijvoorbeeld de volgende modules: studie plannen en organiseren, met zelfvertrouwen presenteren, colleges volgen en aantekeningen maken, leesstrategieën voor studieboeken en 'gebruik je geheugen'.

Taalcentrum

Studenten met taalproblemen kunnen op eigen initiatief of op advies van de SLB'er (individuele) begeleiding krijgen van een taalcentrum (bij Hogeschool Rotterdam). Docenten Nederlands brengen taalproblemen in kaart aan de hand van een schrijfproduct van de student met feedback van de eigen docent. Na een intakegesprek krijgt de student zo nodig enkele weken individuele ondersteuning en workshops op het gebied van (werkwoord)spelling, formulering en tekstopbouw. Soms volstaat het als de student alleen ondersteunende taalmodules volgt.

Hogeschooltaal

Hogeschooltaal is een digitaal programma voor hbo-studenten om te werken aan hun taalvaardigheid. Enkele opleidingen integreren dit programma in hun lessen Nederlands. Het programma biedt ook een instaptoets die de studenten inzicht geeft in hun taalvaardigheid en aanwijzingen om die te vergroten (www.hogeschooltaal.nl).

Tekortschietende geletterdheid

Uit Cajot (2010) en Berckmoes & Rombouts (2009) blijkt dat studenten moeite hebben met onder meer:

- (academische) woordenschat, complexe zinspatronen, en verwijs- en signaalwoorden interpreteren,
- de juiste leesstrategieën toepassen, essentiële informatie in een tekst achterhalen en kritisch lezen,
- teksten opbouwen en structureren en samenhang scheppen,
- een wetenschappelijke stijl hanteren,
- correct spellen,
- verschillende bronnen integreren,
- citeren, parafraseren, refereren en plagiaat voorkomen,
- een revisieattitude ontwikkelen.

3.5.2 Uitkomsten

Mogelijkheden voor extra taalondersteuning

In de propedeuses van de opleidingen die de vragenlijst hebben ingevuld, zijn er voor extra taalondersteuning de volgende mogelijkheden: keuzemodules/bijspijkeronderwijs (bij 93% van de opleidingen), taalcentrum (bij 59%), peercoaching (bij 37%) en vakantieschool (11%). 18,5% van de opleiding geeft aan mogelijkheden te bieden die niet in deze categorieën vallen. Bij twee opleidingen is er bijvoorbeeld een consultant aangewezen bij wie studenten terecht kunnen met hun taal- en schrijfvragen. Een respondent laat weten dat de opleiding het boek *De taaltoets-pabo haal je zo* (De Weerdt) adviseert, als studenten de taaltest van de opleiding de eerste keer niet halen (spelling, ontleden, formuleren). Een vijftal andere opleidingen geeft aan dat er binnen de opleiding gelegenheid is voor extra (individuele) begeleiding:

- taaldocenten geven persoonlijke adviezen en eventueel begeleiding,
- door eigen docenten na doorverwijzing van een vakdocent, hulp en toetsing op basis van beroepsproducten in het reguliere programma,
- extra begeleiding door een taaldocent, door open inschrijving op ondersteunende modules,
- individuele begeleiding,
- soms bijlessen als daar behoefte aan is.

Met welke specifieke onderdelen Nederlands/communicatie hebben studenten in de propedeuse problemen?

De opleidingen geven aan dat de studenten in de propedeuse vooral problemen ondervinden op het gebied van schrijfvaardigheid. Het gaat hierbij om correct en zakelijk formuleren, maar ook om spelling. Daarnaast is een gebrek aan kennis op het gebied van leesvaardigheid ook problematisch. Hierdoor kunnen studenten problemen hebben met begrijpend lezen. Een gebrek aan woordenschat wordt hierbij wel als oorzaak genoemd. De meeste opleidingen geven aan dat vooral studenten met een anderstalige achtergrond veel problemen ervaren.

3.5.3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Focus op schrijfvaardigheid

De uitkomsten geven weer dat studenten vooral moeite hebben met schrijfvaardigheid. De vraag rijst of dat werkelijk zo is of dat schrijven de vaardigheid is die het meeste opvalt als er iets aan schort. Het zou best wel eens zo kunnen zijn dat de moeilijkheden pas duidelijk worden, wanneer de studenten op een of andere manier zelfstandig in actie moeten komen. Zij moeten een product afleveren

waaraan bepaalde, al of niet expliciet omschreven, kwaliteitseisen worden gesteld. Bij het uitvoeren van een schrijfpdracht lopen zij aan tegen problemen die onder andere te maken hebben met de aanpak van de opdracht op zich. Hiermee hangen ook de formulering van de opdracht en de inhoudelijke toerusting bij de bepaling van de inhoud samen. Maar daarnaast is er ook nog de begeleiding bij de uitvoering van de opdracht. Dan kan het niet volstaan met alleen te wijzen op de eventueel inadequate schrijfstrategieën uit het toeleverend onderwijs.

Passende ondersteuning

Er is veel aandacht voor taalondersteuning. Een voor de hand liggende vraag is of de opleidingen wel de juiste ondersteuning bieden voor de vaardigheden waar het werkelijk om gaat. Een goede aansluiting tussen taaltest en (verplicht) ondersteunend onderwijs verdient aandacht, evenals de vraag of deze extra taalondersteuning het best voor of na de poort kan worden aangeboden.

Aanbevelingen

Het juiste startmoment voor ondersteunend onderwijs

Neem als opleiding een weloverwogen besluit wanneer het ondersteunend onderwijs begint: voor of na de poort. De ene opleiding kiest ervoor het aanbod te laten beginnen na de start van de opleiding, omdat dan de studenten het nut ervan en de link met de andere vakken zien. Een andere opleiding geeft al ondersteunende modules voor de poort en neemt voor lief dat de studenten mogelijk de schakel met andere vakken missen. Deze hecht waarde aan het toegenomen vertrouwen in eigen kunnen waarmee studenten aan de opleiding beginnen. Een bijkomend voordeel is dan de binding die studenten al voor de poort ontwikkelen met medestudenten en de opleiding.

Taalontwikkeling geïntegreerd en voor langere tijd

Het is zaak een aanpak te volgen waarbij de taalontwikkeling van studenten en de ontwikkeling van hbo-vaardigheden met elkaar verweven worden. Het is tevens van belang dat er binnen een opleiding gedurende een langere tijd dan enkel tijdens de propedeuse aandacht voor taalontwikkeling onder studenten is. De huidige praktijk is dat vaak in één kwartaal/onderwijsperiode een hiaat weg-gewerkt moet worden. Dat treft geen doel. Iets wat een student tot dan toe niet goed heeft geleerd, krijgt hij of zij niet ineens in acht weken onder de knie. In ieder geval moet voorkomen worden dat taalachterstand pas later in de opleiding wordt ontdekt. Studenten kunnen bijvoorbeeld door veel projectwerk hun taalachterstand aanvankelijk verbloemen.

Ondersteuning door opleiding of ...?

Het zou onderzocht moeten worden of de taaldeficiënties die studenten hebben, niet van zo'n basaal niveau zijn dat de vraag rijst of de daarbij passende ondersteuning binnen de opleiding thuishoort. Mag er in zo'n geval van opleidingen worden verwacht dat zij zelf de ondersteuning voor hun rekening nemen of dat deze door afdelingen zoals een taalcentrum of ondersteunend onderwijs wordt aangeboden?

Divers aanbod voor diversiteit in taalvaardigheid

Voor veel taalproblematiek binnen opleidingen zijn geen kant-en-klare oplossingen. Het niveau van de verschillende taalvaardigheden van de instromende studenten vertoont grote diversiteit. Hoe hiervoor passende ondersteuning te faciliteren? Van een opleiding kan niet worden verwacht hier in de breedte een aanbod voor te hebben. We zouden opleidingen willen uitnodigen hierover met elkaar in gesprek te gaan om te leren van elkaar en samen te werken. Ervan uitgaande dat een student voor het wegwerken van hiaten tijd nodig heeft, is het belangrijk dat iedere student hieraan in eigen tempo kan werken. Het kan een idee zijn om interfacultair, met verschillende opleidingen of instituten samen, een breed aanbod aan workshops aan te bieden op elke locatie. Deze initiatieven kunnen vanuit een taalcentrum worden georganiseerd. Ook is een samenwerking tussen opleidingen mogelijk, waarbij (vanuit een brede visie op taal) samen met het taalcentrum het gewenste aanbod aan ondersteuning wordt bepaald.

3.6 Nederlands/communicatie/taalvaardigheid in curriculum propedeuse

3.6.1 Inleiding

Opleidingen in het hbo hebben veel vrijheid in de manier waarop ze invulling geven aan het onderdeel Nederlands/communicatie en de beoordeling daarvan. Afhankelijk van de opleiding is er in het curriculum wel of geen module Nederlands opgenomen en wordt er met een methode gewerkt of met zelf ontwikkeld materiaal. Tussen en binnen hbo-instellingen zijn er grote verschillen en is er weinig uitwisseling van informatie over vakinhoud en toetsing.

Taalvaardigheid geïntegreerd in vakinhouden

Onderwijs in taalvaardigheid heeft bij de meeste opleidingen de vorm van modules als communicatie, business skills of projectvaardigheden die door de studiejaar heen aandacht krijgen. Studenten leren onder meer presenteren, vergader-, interview- en rapportagetechnieken, zakelijk schrijven, debatteren, argumenteren, het voeren van een klantgesprek en feedback geven. Onderzoeks-

vaardigheden zoals informatievaardigheden en het gebruik van methoden en technieken, zijn meestal aparte modules. Deze modules sluiten aan bij beroepscompetenties. Het onderwijs centreert zich rond beroepsproducten, zoals handelplannen en adviesrapporten. Het is de bedoeling dat studenten in nagebootste, maar realistische beroepssituaties de competenties ontwikkelen die bij hun vakgebied horen.

Onderzoeksvaardigheden

Hogescholen bereiden hun studenten voor op hun toekomstige beroep door ze relevante kennis en ervaring op te laten doen in de praktijk. Vanaf het eerste jaar nemen de studenten deel aan projecten met praktijkgericht onderzoek op basis van vragen en opdrachten uit het werkveld. Modules onderzoeksvaardigheden kunnen onderdeel zijn van het flankerend onderwijs. In de loop van de studie speelt de praktijk een steeds grotere rol. Een student begint met kleine projecten en bijvoorbeeld bedrijfsoriëntatie en werkt via complexere projecten toe naar een stage en afstuderen.

Onderzoeksvaardigheden maken vanaf het eerste studiejaar deel uit van het bachelorprogramma. Studenten doen onderzoek en ontwikkelen een onderzoekende en kritische beroepshouding. Een essentieel onderdeel van onderzoek doen is de verslaglegging. Dat vraagt veel van de taalvaardigheid en dan vooral de schrijfvaardigheid van de studenten. Deze vaardigheden moeten studenten ontwikkelen. Een aantal hbo-opleidingen werkt daarom aan een leerlijn schrijfvaardigheid.

3.6.2 Uitkomsten

Nederlands/communicatie samen met andere modules of apart

Bij 23 van de 27 opleidingen die de vragenlijst hebben ingevuld komt Nederlands/communicatie samen met andere vakinhoud aan de orde. 16 van de 27 opleidingen geven aan dat Nederlands/communicatie is ondergebracht in een of meer aparte modules/cursussen/workshops. Eén opleiding heeft de optie 'anders' aangevinkt. Bij de toelichting hebben vijf opleidingen een reactie achtergelaten. Zij geven aan het onderwijs Nederlands/communicatie te integreren in hun vakinhoudelijke onderwijs. In dit kader wordt er gesproken over "beroepsgerichte schrijfvaardigheid". Een ander schrijft: "Nederlands is onderdeel van de leerlijn professionele ontwikkeling. Maar op taalvaardigheid wordt gedurende de gehele opleiding bij alle schriftelijke opdrachten beoordeeld. Correcte beheersing van de taal is een voorwaarde bij de toetsing. Verslagen worden als niet beoordeelbaar beschouwd als niet voldaan is aan de minimale taalvereisten."

Vaardigheden/competenties voor Nederlands/communicatie

Om een overzicht te krijgen van Nederlands/communicatie in de propedeuse is er gevraagd naar de namen van de modules/cursussen/workshops met daarbij de bijbehorende periodes en vaardigheden/competenties. Bij een groot deel van de

aangeboden modules betreft het op de eerste plaats de basisvaardigheden op het gebied van taalbeheersing: spelling, grammatica en formuleren. In enkele gevallen biedt de opleiding een bijspijkerkursus aan voor deze aparte onderdelen. Zo bestaat er op één opleiding een ondersteuningsmodule Nederlands, is er een taalconsult en een speed course schrijfvaardigheid. Opvallend is de ontwikkeling van een workshop bloggen.

Meestal worden de taalvaardigheden echter geïntegreerd gedoceerd bij de andere vakonderdelen. Taalbeheersing is immers een intrinsieke vaardigheid bij het samenstellen van rapporten, formuleren van papers en het schrijven van zakelijke communicatie. Of bij het afnemen van interviews, voeren van gesprekken met cliënten en presenteren voor groepen. Taalvaardigheid die een vanzelfsprekend onderdeel is bij het onderwijzen in en toetsen voor professionele vakken in de opleidingen. Daaronder kan ook worden gerekend de vaardigheid in het samenvatten en parafraseren van vakliteratuur. Zoals een respondent het formuleert: "Taal is onderdeel van de professionele ontwikkeling. Er worden gedurende een aantal momenten in het jaar specifieke taallessen gegeven." Of een andere opleiding schrijft: "Afgelopen jaar hebben we geëxperimenteerd met integrale aanpak in semester 2. Dit is bevallen en vandaar dat we dit nu in het gehele curriculum doorvoeren."

Daarnaast komen ook vakspecifieke onderdelen aan bod, zoals het schrijven van een argumentatieve tekst, leesstrategieën (waaronder close reading) en schrijven van adviezen. In dit kader kunnen ook onderzoeksvaardigheden zoals kritisch denken worden genoemd. Vakeigen onderdelen Nederlands worden op één opleiding aangeboden in de vorm van keuzecursussen verslag schrijven, leesstrategieën, woordenschat en bronnen verwerken.

Andere vaardigheden

Op de vraag voor welke andere vaardigheden er aandacht is in de propedeuse, werden alle gevraagde vaardigheden aangevinkt: onderzoeksvaardigheden (door 96,3% van de opleidingen), projectvaardigheden (door 81,5%) en managementvaardigheden (door 44,4%). Twee opleidingen noemden apart/op eigen initiatief vergaderen en (niet nader gespecificeerde) communicatieve vaardigheden.

Schrijftaken in de propedeuse

In het merendeel van de 27 opleidingen werken studenten aan schrijftaken als een onderzoeksverslag (92,6%), persoonlijke reflectie (85,2%) en rapportage (77,8%). Bij minder, maar nog steeds bij een aanzienlijk deel van de opleidingen, komen ook een zakelijke brief (44,4%), zakelijke e-mail en krantenartikel aan de orde (beide 33,3%). 14,8% van de opleidingen noemt ook andere schrijftaken, zoals een levensverhaal, manifest en essay. Ook een beschouwende tekst aan de hand van vakgerelateerde artikelen wordt geschreven. Opmerkingen als 'beroepsproducten' en 'verpleegplannen' geven de indruk dat veel schrijfproducten opleidingsgericht worden ingezet.

Materiaal voor Nederlands/communicatie

Van de 27 respondenten geeft 44,4% aan een eigen reader te gebruiken. 29,6% van de opleidingen gebruikt een of meerdere methodes en 51,9% gebruikt 'ander materiaal', waaronder eigen materiaal, materiaal van internet/youtubefilmpjes en verwijzingen naar literatuur/readers e.d. Ook worden *Hogeschooltaal* genoemd (3x) en boeken, zoals *Een snelle start in het hbo* (Van der Ende), *Rapportagetechniek* (Elling e.a.), *Communicatie* (Noordhoff), *Vlekkeloos Nederlands* (Pak), *Snel beter schrijven op hbo-niveau* (Verdaasdonk), *Stijlwijzer* (Renkema), *Basisboek luisteren en spreken* (Van de Pol) en *Psychologische gespreksvoering* (Lang). Een respondent heeft de opleiding geadviseerd om in het nieuwe curriculum een licentie voor *Hogeschooltaal* op te nemen, om actief de vorderingen van de studenten te kunnen bekijken en daarop in te kunnen spelen tijdens de taalbeheersingslessen.

Hoeveel Nederlands/communicatie in het curriculum van de propedeuse

De vraag of Nederlands/communicatie voldoende in de propedeuse is opgenomen, wordt door 18 van de 27 respondenten (bijna 70%) bevestigend beantwoord. De overige 8 vinden dat dit niet het geval is: 4 respondenten vinden dat Nederlands/communicatie weinig in de propedeuse is opgenomen, de overige 4 vinden het zelfs te weinig. Een respondent geeft aan dat het curriculum nog in ontwikkeling is. Een ander dat Nederlands in het tweede leerjaar expliciet aan de orde komt, niet in de propedeuse.

3.6.3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Weinig aandacht voor taal in de propedeuse

De hierboven beschreven uitkomsten geven de indruk dat er binnen de opleidingen die hebben deelgenomen aan het onderzoek, relatief veel aandacht is voor het aspect taalvaardigheid. Toch geven opleidingen aan dat er weinig aandacht is voor taal. Een interessante vervolgvraag is waar dat in zit. Mogelijk is er meer aandacht gewenst of is de manier waarop er aandacht is voor taal, voor verbetering vatbaar.

Grote diversiteit met focus op schrijfvaardigheid

Er bestaat een enorme variatie in taalaanbod tussen opleidingen. Verschillende vaardigheden krijgen aandacht, waarbij de diversiteit aan taaltaken opvalt (met name binnen schrijfvaardigheid) en de wijze waarop Nederlands/taalvaardigheid een plek krijgt in het curriculum. In deze verscheidenheid aan praktijken valt de relatief grote aandacht op voor schrijfvaardigheid.

Nederlands: geïntegreerd aanbod in combinatie met aparte modules

Tevens valt in het oog dat bijna alle opleidingen Nederlands/communicatie geïntegreerd aanbieden met andere vakinhoud en dat meer dan de helft geïntegreerde aandacht voor taalvaardigheid combineert met aparte modules. De vraag rijst wie er in deze situaties verantwoordelijk is voor het taalaanbod: de vak- of de taaldocent (in het geval dat een opleiding een taaldocent heeft)? Ook is het interessant om te onderzoeken hoe de samenwerking tussen de betrokken docenten eruit ziet. Het is mogelijk dat er behoefte is aan ondersteunende cursussen voor docenten over geïntegreerd taalonderwijs en de eventuele afstemming met aparte modules Nederlands/communicatie.

Aanbevelingen

Samenhangend aanbod Nederlands/communicatie

Het aanbod van Nederlands/communicatie in de propedeuse moet samenhangen met de taaltest. Er is een heldere leerlijn van (facultatieve) modules vanaf jaar 1 nodig, met eventueel al aandacht voor de poort. De Rotterdam Academy (Hogeschool Rotterdam) heeft hier een mooi voorbeeld van. Het is daarbij belangrijk dat studenten de schakel zien tussen de taaltest, de opleiding (andere vakken) en de beroepspraktijk.

Brede visie op taalvaardigheid

Kies voor een aanbod van lees-, spreek- en schrijfvaardigheid, waarmee wordt toegewerkt naar de ontwikkeling van vereiste taalvaardigheid van de beginnende beroepsbeoefenaar en taalvaardigheid die nodig is voor de student om succesvol zijn of haar studie te doorlopen. Ga hierbij uit van een brede visie op taalvaardigheid, faciliteer de taalontwikkeling van studenten (met een aanbod op maat) en wees als team duidelijk wat je van studenten verwacht in elk stadium van de studie.

Taalvaardigheid als onderdeel van het curriculum

Het advies is vaardigheden met betrekking tot Nederlands/communicatie geïntegreerd in de opleiding aan te bieden. Dus taal als onderdeel van het curriculum. Door de verbinding met de vakinhoud/beroepscompetenties van de opleiding en aansluiting bij de gevraagde taalvaardigheid in de opdrachten, worden studenten meer gemotiveerd voor Nederlands/communicatie dan wanneer het als apart vak wordt gegeven. De studenten vergeten door die benadering van Nederlands/communicatie het argument aan te voeren dat ze het vak Nederlands door het voortgezet onderwijs al beheersen en ze raken ervan doordrongen dat Nederlands/communicatie intrinsiek deel uitmaakt van de eisen in het werkveld.

Benader alle studenten met hoge verwachtingen

Geef studenten geen cijfers bij talige opdrachten (en (diagnostische) taaltesten). Veel studenten hebben al weinig vertrouwen in hun taalvaardigheid, en een onvoldoende heeft eerder het effect dat de moed de student in de schoenen zinkt dan dat hij of zij met taal aan de slag gaat. Een ontwikkelingsgerichte benadering met hoge verwachtingen, oog voor wat goed gaat en feedforward geeft studenten vertrouwen en aanknopingspunten voor verdere ontwikkeling. Voer binnen het team het gesprek over hoe je wilt dat docenten hiermee omgaan. Maak dit onderdeel van een visie op taal.

Taalontwikkelen lesgeven (TOL) is een didactische methode die handvatten geeft aan elke docent om zijn of haar onderwijs taalbewust vorm te geven, waardoor zowel de taalvaardigheid als de vakkennis van de studenten toeneemt. Instructie over TOL bij vakdocenten kan hierbij nodig zijn.

Laat studenten bij het schrijfonderwijs vooral zelf veel schrijven en leren van elkaar. Door studenten naar elkaars werk te laten kijken, krijgen ze het beeld dat verschillende manieren goed kunnen zijn. De nadruk ligt op het positieve. Zo krijgen studenten vertrouwen in eigen kunnen.

Versterking onderwijs in regionale gezamenlijkheid

Er moet goed nagedacht worden over hoe de propedeuse zo goed mogelijk kan aansluiten op de bovenbouw van het havo zonder dat het een extra belasting vormt voor de opleiding en de docenten. Vanuit het samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' worden hbo-opleidingen en vo-scholen die het convenant hebben getekend, actief benaderd om te bekijken hoe er zoveel mogelijk afstemming en uitwisseling kunnen plaatsvinden tussen het hbo en het vo. Het uitgangspunt hierbij is dat de hbo-opleidingen en vo-scholen elkaar onderling kunnen versterken. Dit betekent dat er bij deze transitie uitgegaan moet worden van wat er al plaatsvindt in het onderwijs en van de mogelijkheden en materialen die er zijn. Mocht er meer nodig zijn, dan zouden betrokkenen gefaciliteerd moeten worden voor de extra investering.

3.7 Informatie- en docentenuitwisseling

3.7.1 Inleiding

Een docent Nederlands/communicatie zal ervan uitgaan dat zijn jarenlange ervaring garant staat voor de vereiste kwaliteit van zijn lessen. De docent zorgt voor actueel en samenhangend onderwijs. De lessen zijn op elkaar afgestemd en hebben een doorlopende logica in zich. Er is een samenhang binnen het eigen vakgebied, maar ook tussen de vakken/modules onderling.

Om die eenheid te bereiken zal een docent op de hoogte moeten zijn van de ontwikkelingen binnen zijn of haar eigen vakgebied, maar ook binnen de onderwijspraktijk van andere vakken en andere onderwijssectoren. Daarbij moet de continuïteit van de modules voor de studenten herkenbaar zijn. Informatie-uitwisseling tussen docenten en instellingen kan zorgen voor de vereiste kwaliteit en doorlopende leerlijnen.

Structurele informatie- en docentenuitwisseling draagt bij aan een effectieve uitvoering van taalbeleid. Het doel van de informatie- en docentenuitwisseling is te komen tot een optimale aansluiting tussen hbo en vo, waarin docenten en leerlingen/studenten zich ontwikkelen binnen de doorlopende leerlijnen taalvaardigheid en onderzoeksvaardigheden. Daarnaast draagt het bij aan de beeldvorming van docenten Nederlands/communicatie en taalcoördinatoren in het hbo en vo op het gebied van elkaars onderwijsinhoud en didactiek. Ditzelfde geldt voor andere vakdocenten in het kader van inclusief en taalontwikkelen lesgeven. Docentenuitwisseling zal leiden tot gezamenlijke kennis over relevante thema's. Die kennis kan verder worden ontwikkeld, uitgebreid en uiteindelijk in praktijk worden toegepast.

3.7.2 Uitkomsten

Informatie-uitwisseling voor specifieke thema's

25 van de 27 respondenten geven aan dat hun opleiding graag informatie-uitwisseling heeft met betrekking tot specifieke thema's. Schrijfvaardigheid (67%), taalbeleid (59%) en taaltoetsing (48%) vormen de top 3, gevolgd door hbo-vaardigheden, blended learning/inzet audiovisueel materiaal en taalgericht vakonderwijs (allemaal 41%), 3F/4F (37%), didactiek/pedagogiek (33%) en leesvaardigheid (30%). Voor spreekvaardigheid is met 19% de minste belangstelling. Een opleiding met interesse in alle thema's behalve spreekvaardigheid, geeft aan dat voor die uitwisseling dan wel tijd moet worden vrijgemaakt. Twee respondenten geven aan dat hun opleidingen geen behoefte hebben aan informatie-uitwisseling met betrekking tot specifieke thema's. Eén respondent geeft te kennen dat de opleiding al jaren bezig is met het inrichten en neerzetten van goed taalonderwijs en dat uitwisseling altijd kan op alle genoemde thema's.

Manieren van informatie-uitwisseling

Met betrekking tot de wijze waarop informatie-uitwisseling zou kunnen plaatsvinden, spreekt het merendeel zich uit voor een materialenbank (59,3%). Ook een conferentie rondom een of meer thema's (51,9%) en een intervisiegroep voor hbo-docenten (40,7%) scoren hoog. Minder belangstelling is er voor een intervisiegroep met vo-en hbo-docenten en school-/lesbezoek mbo-hbo (beide 25,9%) en school-/lesbezoek vo-hbo (22,2%). Volgens 1 respondent heeft de opleiding geen behoefte aan informatie-uitwisseling. Een opleiding met interesse in alle vormen van uitwisseling behalve de materialenbank, geeft aan dat daar dan wel tijd voor moet worden vrijgemaakt.

In het bijzonder is er behoefte aan doelmatige uitwisseling van informatie en aan best practices. “Efficiëntie van informatieoverdracht is cruciaal. Het moet veel, nuttig en in korte tijd zijn”. Alle docenten signaleren de problemen en vinden dat er iets moet gebeuren. Bijeenkomsten moeten dus zeer informatiedicht, praktisch en toepasbaar zijn.” Welke informatie er dan precies nodig is, valt moeilijk in enkele woorden te omschrijven. De hbo-docent moet zicht krijgen op wat de havo- en mbo’er geleerd heeft in het voortraject.

3.7.3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Behoeftte aan uitwisseling

Er bestaat afstand tussen het hbo en het toeleverend onderwijs en die wordt ook opgemerkt. Er is niet alleen behoefte aan meer kennis over elkaar, ook tussen de hbo-opleidingen en binnen teams wordt soms een gat ervaren dat gedicht moet worden. Een grote voorkeur gaat uit naar thematische informatie- uitwisseling, liefst via een materialenbank, conferentie of intervisiegroep met hbo-docenten. Daarbij vragen onderwerpen als schrijfvaardigheid, taalbeleid en taaltoetsing nadrukkelijk aandacht. Als voorwaarde wordt gesteld dat de informatieoverdracht efficiënt, doelgericht en toepasbaar is, vanwege de grote werkdruk die docenten ervaren. Opvallend is de geringe behoefte aan school-/lesbezoeken en intervisie hbo-vo.

Aanbevelingen

Uitwisseling tussen vo en hbo stimuleren

De docenten uit het vo en uit het hbo moeten van elkaar weten wat er nu al gebeurt aan de andere kant van de aansluiting. Er is veel te leren van elkaar. Wanneer collega’s met elkaar in gesprek raken, krijgen ze een idee van wat de ander doet. Waar komt de instromende student vandaan? Waar komt de havo-leerling terecht? Welke eisen worden er gesteld aan het eindniveau havo en startniveau hbo? Ook komen ze erachter dat er al veel materiaal en expertise is en daar kunnen ze gebruik van maken.

Daarom is regelmatig contact met collega’s vruchtbaar voor de vereiste informatie- uitwisseling, wat weer leidt tot een betere kwaliteit van het onderwijs. Het levert inzichten op die vertaald kunnen worden naar de lespraktijk. De docenten uit het hbo moeten weten wat het vo-diploma van een leerling waard is. Welke kennis mag worden verondersteld en belangrijker: welke vaardigheden beheerst een leerling die in september in de collegebanken aanschuift? De leerkracht in het vo moet aan de andere kant ook weten welke eisen in het hoger beroepsonderwijs worden gesteld. Waar moet de leerling op worden voorbereid? Wat staat hem of haar te wachten?

Thematische bijeenkomsten en intervisie

Gezien de belangstelling voor onderwijsinhoudelijke bijeenkomsten ligt het voor de hand regionale studiedagen te organiseren (of meer bescheiden: studiemiddagen), waarop de aanwezigen thematisch worden bijgepraat of waar gewerkt wordt aan bepaalde thema's. Met conferenties kan ingespeeld worden op de grote behoefte aan het delen van thematische informatie, zowel binnen de Rotterdamse hbo-instellingen als tussen het toeleverend onderwijs en het hbo. De manier waarop dat kan plaatsvinden en de mogelijkheid voor het opzetten van intervisiebijeenkomsten, moet onderzocht worden.

Meer bekendheid voor werkconferenties in het kader van samenwerkingsverband

Voor de uitwisseling tussen het vo en het hbo kan worden aangesloten op de halfjaarlijkse werkconferenties, die al een aantal jaren in het kader van het samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' georganiseerd worden. Er worden diverse workshops tijdens deze conferentie aangeboden, ook op het gebied van Nederlandse taalvaardigheid. De thema's van deze workshops zijn zo gekozen dat ze zinvol zijn voor zowel het hbo als het vo. Ook al is de opkomst bij deze bijeenkomsten groot, de aanwas kan beter. Deze bijeenkomsten mogen grotere bekendheid krijgen. Er moet worden nagedacht over de wijze waarop dit bewerkstelligd kan worden en of de inhoud en vorm van de workshops voldoen aan de verwachtingen van (potentiële) deelnemers uit het vo én hbo. Betrokkenheid van de contactpersonen Nederlands/communicatie in het vo en hbo ligt voor de hand.

Praktische informatie en materiaal

Gezien de belangstelling in zowel het vo als het hbo voor de materialenbank lijkt er vooral behoefte te zijn aan praktische tips en kant-en-klare lessen. Een voorbeeld hiervan kan zijn Tools voor taal: Rotterdamse schrijfvaardigheid (https://aansluiting-voho010.nl/images/download/download_file_5aa8f5a15344d.pdf). Hoe uitwisseling van materiaal, best practices en informatie tussen het toeleverend onderwijs en het hbo (digitaal) vorm kan krijgen, moet worden onderzocht. Zoveel mogelijk aansluiten bij dat wat er al is, heeft de voorkeur.

Leent de bestaande website die bij het samenwerkingsverband hoort (www.aansluiting-voho010.nl) zich hiervoor of moet er iets anders komen? Samenwerking hierbij tussen het hbo en het vo is van belang om de noodzaak te verkennen en de optimale vorm te vinden.

Ook intern willen hbo-docenten informatie en materiaal met elkaar delen. Hogescholen zouden binnen de instelling kunnen bekijken wat de mogelijkheden hiervoor zijn. Dat kan hogeschoolbreed, bijv. bij Hogeschool Rotterdam via HINT, maar ook interfacultair of binnen opleidingsteams. Een van de voorwaarden voor een goede materialenbank is het investeren in en onderhouden van een netwerk van docenten Nederlands/communicatie.

Rol contactpersoon en taalcoördinator in samenwerkingsverband

Goed vormgegeven taalbeleid draagt er zorg voor dat alle docenten betrokken zijn bij informatie- en docentenuitwisseling. Hoe komt de informatie bij de juiste collega's terecht, welke contacten worden er gelegd, welke activiteiten opgezet? Hoe kan elke docent op een of andere wijze betrokken zijn bij de uitwisseling? Wat kunnen functionarissen daarin betekenen, zoals de contactpersoon Nederlands/communicatie die door de opleiding of vo-school voor het samenwerkingsverband aangedragen is, detailtaalcoördinatoren en de werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling?

De contactpersoon Nederlands/communicatie en de taalcoördinator in het hbo en vo kunnen in de uitwisselingsactiviteiten een verbindende rol spelen. Zij kunnen ervoor zorgen dat de informatie bij de juiste persoon terecht komt. Zij kunnen contacten leggen en een rol spelen bij het organiseren van activiteiten. Tevens kunnen zij ervoor zorgen dat elke docent betrokken raakt bij de uitwisseling. Daarbij moeten verschillende vragen beantwoord worden. Welke rol hebben zij voor wat betreft de interne communicatie naar de belanghebbenden binnen hun opleiding, met name in de propedeuse? Wat is hun relatie tot en inzet bij de verschillende werkgroepen van Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie? Wat wordt van hen verwacht in relatie tot de conferenties en tot het in gebruik nemen van de producten die de werkgroepen tot stand brengen om de aansluiting op het gebied van Nederlands/communicatie te verbeteren? En welke rol pakken zij bij het opzetten van docentenuitwisseling of het stimuleren van collega's daartoe?

Bronvermelding

- Berckmoes, D., & Rombouts, H. (2009). Taalondersteuning academisch Nederlands in de praktijk. Het taalmonitoraat op de universiteit Antwerpen. In J. Graus, P. Rooijackers, & W. Van der Westen, *Levende talen. Taal centraal: taalbeleid in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs* (pp. 54-59). Bussum: Levende Talen.
- Bonset, H., & Vries, H. de (2009). *Talige startcompetenties Hoger Onderwijs*. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.
- Cajot, G. (2010). Ben ik veranderd met -d of -t? Het Taalbureau van het Departement lerarenopleiding van de Katholieke Hogeschool Limburg. *Tijdschrift Taal*, 2(3), 61-65.
- Cornelisse, M., Ree, E. van, Lansbergen, S., & Wertenbroek, E. (2018). *Rotterdams Nederlands in het vo. Een onderzoeksverslag over Nederlands/taalvaardigheid in de havo-bovenbouw in de regio Rijnmond/Drechtsteden*. Rotterdam: samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'. Te raadplegen via: https://aansluiting-voho010.nl/images/download/download_file_5a8c1f8a136aa.pdf
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2007). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Couthinho.
- Heuij, K. van den, Huysmans, R., Ree, E. van, Westheim, I., & Wertenbroek, E. (2018). *Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid! Naar een succesvol taalbeleid vo-hbo in de regio Rotterdam*. Rotterdam: samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'. Te raadplegen via: https://aansluiting-voho010.nl/images/download/download_file_5a69dc043b4b9.pdf
- Meestringa, T., Ravesloot, C., & Bonset, H. (2012). *Handreiking schoolexamen Nederlands havo/vwo. Herziening naar aanleiding van het referentiekader taal*. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling. Te raadplegen via: <http://www.slo.nl/downloads/2012/handreiking-schoolexamen-nederlands-havo-vwo.pdf>
- Meijerink, H. P. (2009). Referentiekader Taal en Rekenen. Enschede: Doorlopende leerlijnen taal en rekenen.
- Neut, E. van der, Hart, A. 't, Ree, E. van, Wertenbroek, E., Willemsse, A., Wijma, L., Smeman, M., Putten, C. van der, & Zeeuw-Oprel, R. de (2018). *Tools voor taal: Rotterdamse schrijfvaardigheid, handreiking schrijfopdrachten voor leerlingen vo/studenten hbo en hun docenten*. Rotterdam: samenwerkingsproject 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'. Te raadplegen via: https://aansluiting-voho010.nl/images/download/download_file_5aa8f5a15344d.pdf

OCW (2016). Kamerbrief over actieplan gelijke kansen in het onderwijs.

Te raadplegen via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/10/31/kamerbrief-over-actieplan-gelijke-kansen-in-het-onderwijs>

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren. (2015). *Vaart met taalvaardigheid Nederlands in het hoger onderwijs*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Wertenbroek, E., Cornelisse, M., Engelsman, M., Heuij, K. van den, Huysmans, R. Zeeuw-Oprel, R. de, & Smeman, M. (2016). *Vo-hbo: dat is andere taal! Naar een doorlopende leerlijn Nederlands in de regio Rotterdam*. Rotterdam: samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'.
Te raadplegen via: <https://aansluiting-voho010.nl/images/download/vo-hbo-dat-is-andere-taal.pdf>

Te verwachten publicaties van de Werkgroep Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie in studiejaar 2017-2018:

- Docentenhandreiking Profielwerkstuk.
- Een introductie op Inclusief en taalontwikkelen lesgeven: een methode voor alle docenten in het mbo, vo en hbo.
- Digitale inspiratiebron Inclusief en taalontwikkelen lesgeven.

Bijlage 1: Overzicht betrokken vo-scholen en hbo-instellingen bij samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'

Vo-scholen

1. Avicienna College
2. Calvijn Business school
3. Calvijn Groene Hart
4. Comenius College
5. CSG Prins Maurits
6. Dalton Lyceum Barendrecht
7. Develsteincollege
8. Einstein Lyceum
9. Emmauscollege
10. Farel College
11. Gemini College
12. Groen van Prinstererlyceum
13. GSR Rotterdam
14. Havo/vwo voor Muziek en Dans
15. Helinium
16. Hoeksch Lyceum
17. IJsselcollege
18. Insula College havo/vwo
19. Krimpenerwaard College
20. Laurens Lyceum
21. Libanon Lyceum
22. Lyceum Kralingen
23. Het lyceum Rotterdam
24. Lyceum Vos
25. Luzac Rotterdam
26. Lyceum Schravenlant
27. Melanchthon Bergschenhoek
28. Melanchthon Blesewic
29. Melanchthon Schiebroek
30. Montessori Lyceum Rotterdam
31. Montfort College
32. Mytylschool De Brug
33. Penta Scala Rietvelden
34. Penta Scala Molenwatering
35. Penta Jaco van Liesveld
36. Reviuslyceum
37. RGO Middelharnis
38. Ring van Putten
39. Rudolf Steiner College Rotterdam
40. Schoonhovens College
41. Spieringshoek
42. De Theaterhavo/vwo
43. VAVO Rijnmond College
44. Vreewijk Lyceum
45. Walburg College
46. Wartburg Guido de Brès
47. Willem van Oranje
48. Wolfert College
49. Wolfert Dalton
50. Wolfert Lyceum
51. Wolfert Tweetalig

Hbo-instellingen	Opleidingen die vragenlijst hebben ingevuld
Codarts	
Hogeschool Inholland	<ul style="list-style-type: none"> - Basisonderwijs (Pabo) - Law jaar 1 (HBO-Rechten & Sociaal Juridische Dienstverlening) - Lerarenopleiding - Social Work
Hogeschool Rotterdam	<ul style="list-style-type: none"> - Accountancy - Bedrijfseconomie - Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek - Chemie - Civiele Techniek - Communicatie - Communication and Multimedia Design - Creative Media and Game Technologies - Engineering (Rotterdam Academy) - Financial Services Management - Fiscaal Recht en Economie - Fysiotherapie - Human Resource Management - Informatica - Lerarenopleiding Basisonderwijs (Pabo) - Lerarenopleiding VO/BVE Nederlands - Logopedie - Maintenance & Mechanics (Rotterdam Academy) - Mens en Techniek, differentiatie Gezondheidszorg Technologie - Officemanagement (Rotterdam Academy) - Social Work - Social Work deeltijd/Sociaal Pedagogische Hulpverlening deeltijd - Trade Management gericht op Azië - Verpleegkunde - Werktuigbouwkunde
Thomas More	

Bijlage 2: Hbo-vragenlijst

Vragenlijst Nederlands/Communicatie in het Rotterdamse hbo

A. Stand van zaken onderwijs Nederlands/Communicatie

Graag ontvangen wij actuele informatie over Nederlands/Communicatie bij jouw opleiding. Hierbij komen de volgende thema's aan de orde:

- Beleid/leerlijn
- Studiekeuzecheck
- Start opleiding
- Curriculum propedeuse

Beleid/leerlijn

- Er is taalbeleid en/of een leerlijn
Taalvaardigheid/Nederlands/Communicatie. ja / nee / weet niet
- Zo ja, hierbij is er specifieke aandacht voor
aansluiting op het toeleverend onderwijs. ja / nee / weet niet
- Er is een onderzoeksvaardighedenlijst. ja / nee / weet niet
- Zo ja, hierbinnen is er specifieke aandacht voor
aansluiting op het toeleverend onderwijs. ja / nee / weet niet
- *Opmerkingen bij Beleid/leerlijn:* .....

.....
.....

Studiekeuzecheck

- De studiekeuzecheck (SKC) bevat onderdelen waarbij naar de taalvaardigheid van de aankomende student wordt gekeken. ja / nee / weet niet
- Zo ja, vink aan op welke manier (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Taaltest. Zo ja, de test bevat de volgende onderdelen:
    - .....
    - .....
  - Motivatiebrief
  - Presentatie
  - Anders, nl .....
- Bij het SKC-advies aan de aankomende student speelt het niveau van Nederlands onbewust een rol. ja / nee / weet niet
- *Opmerkingen bij Studiekeuzecheck:* .....
- .....

Start opleiding

- Studenten krijgen aan het begin van hun opleiding een taaltest. ja / nee / weet niet
- Zo ja, welke test wordt afgenomen?
- De test toetst de volgende onderdelen (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Grammatica
  - Spelling
  - Formuleren/stijlfouten
  - Schrijfvaardigheid
  - Leesvaardigheid
  - Mondelinge taalvaardigheid
  - Anders, nl .....
- Deze test is (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Diagnostisch/formatief
  - Summatief
- Wanneer wordt de test afgenomen?
- Door wie wordt de taaltest nagekeken (meerdere antwoorden mogelijk)?
  - Taaldocenten/aparte docenten Nederlands/Communicatie van eigen opleiding
  - Andere vakdocenten van de opleiding
  - Docenten van Toelatingsexamens & Ondersteunend Onderwijs (Te&OO)
  - Anders, nl .....
- *Opmerkingen bij Start opleiding:* .....
- .....

Curriculum propedeuse

- Welk van de volgende stellingen is/zijn van toepassing?
(meerdere antwoorden mogelijk)
  - Nederlands/Communicatie komt in onze opleiding aan de orde samen met andere vakinhoud.
  - Nederlands/Communicatie is bij onze opleiding ondergebracht in een of meer aparte modules/cursussen/workshops.
  - Anders, nl .....

- Welk van de volgende stellingen is van toepassing?
  - Nederlands/Communicatie is voldoende in de opleiding opgenomen.
  - Nederlands/Communicatie is weinig in de opleiding opgenomen.
  - Nederlands/Communicatie is te weinig in de opleiding opgenomen.

Overzicht Nederlands/Communicatie in de propedeuse

Naam module/cursus/workshop	Periode	Vaardigheden/competenties

- In de propedeuse van mijn opleiding is er aandacht voor:
(meerdere antwoorden mogelijk)
  - Projectvaardigheden
  - Managementvaardigheden
  - Onderzoekvaardigheden
  - Anders, nl .....
- Nederlands/Communicatie wordt op onze opleiding gegeven door:
(meerdere antwoorden mogelijk)
  - Taaldocenten/aparte docenten Nederlands/Communicatie van de opleiding
  - Andere vakdocenten van de opleiding
  - Studieloopbaancoaches/studieloopbaanbegeleiders
  - Peercoaches
  - Docenten van Toelatingsexamens & Ondersteunend Onderwijs (Te&OO)
  - Anders, nl .....

- Onze docenten hebben voldoende kennis over Nederlands/Communicatie van het:
  - havo: ja / nee / weet niet
  - vwo: ja / nee / weet niet
  - mbo: ja / nee / weet niet

- In de propedeuse is voor Nederlands/Communicatie niveau 3F uitgangspunt voor het onderwijs: ja / nee / weet niet
- De opleiding leidt op van niveau 3F naar 4F voor Nederlands: ja / nee / weet niet

- In de propedeuse werken de studenten aan de volgende schrijftaken (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Persoonlijke reflectie
  - Onderzoeksverslag
  - Zakelijke brief
  - Zakelijke e-mail
  - (Kranten)artikel
  - Rapportage
  - Anders, nl .....

- In de propedeuse zijn er mogelijkheden voor extra taalondersteuning (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Peercoaching
  - Keuzemodules/bijspijkeronderwijs
  - Taalcentrum
  - Vakantieschool
  - Anders, nl .....

- Met welke specifieke onderdelen Nederlands/communicatie hebben studenten in de propedeuse problemen? .....

- Voor Nederlands/Communicatie wordt er gebruik gemaakt van het volgende materiaal (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Methode(s), zo ja welke? .....
  - Eigen reader(s), zo ja welke? .....
  - Ander materiaal, zo ja welk? .....

- *Opmerkingen bij Curriculum propedeuse:* .....
- .....
- .....

B. Wensen informatie-uitwisseling

Graag ontvangen wij informatie over specifieke wensen voor informatie-uitwisseling.

- De opleiding heeft graag informatie-uitwisseling over de volgende thema's (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Taalbeleid
  - Taaltoetsing
  - Schrijfvaardigheid
  - Leesvaardigheid
  - Spreekvaardigheid
  - 3F/4F
  - Didactiek/pedagogiek
  - Taalgericht vakonderwijs (TVO)
  - Onderzoek(svaardigheden)
  - Hbo-vaardigheden
  - Blended learning/inzet audiovisueel materiaal
  - Anders, namelijk: .....
  - Mijn opleiding heeft geen behoefte aan informatie-uitwisseling m.b.t. specifieke thema's

- De informatie-uitwisseling zou op de volgende manieren kunnen plaatsvinden (meerdere antwoorden mogelijk):
  - School-/lesbezoek vo-hbo
  - School-/lesbezoek mbo-hbo
  - School-/lesbezoek hbo-hbo
  - Conferentie rondom thema('s)
  - Intervisiegroep hbo-docenten
  - Intervisiegroep met vo- en hbo-docenten
  - Materialenbank
  - Anders, namelijk: .....
  - Mijn opleiding heeft geen behoefte aan informatie-uitwisseling.

- *Opmerkingen bij Wensen informatie-uitwisseling:* .....
.....
.....

C. Overzicht docenten Nederlands/Communicatie

Graag ontvangen wij de namen van docenten (en hun e-mailadressen) die een rol hebben in het onderwijs van Nederlands/Communicatie binnen jouw opleiding.

Functionaris	Naam	E-mailadres
Contactpersoon Nederlands/ Communicatie voor de opleiding Coördinator taalbeleid		
Docenten Nederlands/ Communicatie		
Andere relevante functionaris	Naam	E-mailadres

- *Opmerkingen bij Overzicht docenten Nederlands/Communicatie:*

.....

.....

D. Ten slotte

- Naam instelling:
  - Inholland Rotterdam
  - Hogeschool Rotterdam
  - Thomas More Hogeschool
  - Codarts Rotterdam

• Naam opleiding: .....

- Graag ontvang ik de publicatie *Vo-hbo: dat is andere taal!* ja / nee

Naam: .....

Adres: .....

Ontzettend bedankt voor het invullen van de vragenlijst!